

Bibliotekarstudentens nettleksikon om litteratur og medier

Av Helge Ridderstrøm (førsteamanuensis ved OsloMet – storbyuniversitetet)

Sist oppdatert 14.03.24

Om leksikonet: https://www.litteraturogmedieleksikon.no/gallery/om_leksikonet.pdf

Bakvendt lesing

(_lesepraksis)

“Hvis jeg leser en bok og den virkelig er interessant, tar jeg ofte til å lese den bakfra, så jeg ikke skal bli for opptatt av framdrift.” (den amerikanske litteraturprofessoren David Shields i *Dagbladet* 7. august 2010 s. 64)

“Beckett leser jeg uhyre langsomt, og ofte baklengs, for å forstå. Det er en måte å lese på som jeg etter hvert er blitt helt avhengig av.” (bildekunstner og forfatter Vibeke Tandberg i *Morgenbladet* 31. august–6. september 2012 s. 36)

Barneteater

(_drama)

En pioner i Europa i å skrive skuespill for barn var spansk-tyskeren Juan Eugenio Hartzenbusch midt på 1800-tallet.

Bedriftsbibliotek

På tysk kalt “Werksbibliothek” (Franzmann, Hasemann og Löffler 1999 s. 43).

Et bibliotek som understøtter med spesial- og faglitteratur den økonomiske virksomheten i en bedrift eller et lignende foretak (http://universal_lexikon.deacademic.com/318913/Werksbibliothek; lesedato 04.10.12)

Beholdning

(_ dataspill) Engelsk “inventory”. Gjenstander som avataren kan bære med seg og bruke i løpet av spillet. I noen spill kan avataren kun bære med seg noen få gjenstander, i andre er beholdningen svært stor (Wirsig 2003 s. 241).

Besjeling

(_ litterær praksis) En gjenstand eller noe annet ikke-menneskelig tillegges én eller flere menneskelige egenskaper. En type metafor der noe fysisk tillegges egenskaper som kjennetegner levende vesener. “Besjeling er betegnelsen på at noe ikke-menneskelig, men konkret tillegges menneskelige egenskaper.” (Claudi 2010 s. 38)

En metafortype som gir en gjenstand én eller flere egenskaper som kjennetegner mennesker. Det kan også være besjeling av skapninger og dyr som vi ikke oppfatter som tenkende vesner, f.eks. en sjøstjerne.

“*Anthropomorphism* [...] endows non-human objects with human physical and emotional qualities” (Roberts 1991 s. 70). På engelsk brukes også “personification” om det som på norsk ofte deles inn i besjeling (en gjenstand eller et dyr er levendegjort eller menneskeliggjort) i motsetning til personifikasjon (noe abstrakt, f.eks. en idé, er levendegjort).

“Vi taler gjerne om *besjeling* ved metaforer som levendegjør konkrete størrelser. Disse tillegges faktoren +animat [= noe levende], eventuelt også faktoren +menneskelig. (Bussene lengter hjem. Gulvet liker Ajax. Blenda spiser smuss og bakterier.) Såkalt naturbesjeling er svært så vanlig. Vi kjenner den fra skjønnlitteraturen, såvel som fra det (halv)døde metaforspråket vi betjener oss av til daglig (åsrygg, fjellside, havkjøft, trærne tenker, bekken danser, havet sukker osv.)” (Texmo 1982 s. 57)

Flere eksempler: “Bilen hev seg rundt og kjørte i motsatt retning”, “Kvisten strøk meg ømt på kinnet”, “Kjøleskapet ropte på meg: Spis! Spis!”. “Ei gammel, søvnig bjørk luter seg ut over elva.”

Engelske eksempler på at planter kan tenke og føle: “As fall turned to winter, the trees found themselves wearing white”, “The brown grass was begging for water”, “The cactus saluted any visitor brave enough to travel the scorched land” (fra <https://www.ereadingworksheets.com/figurative-language/figurative-language-examples/personification-examples/>; lesedato 26.02.20).

Besjeling innebærer “å tillegge ikke-menneskelige ting menneskelige funksjoner og egenskaper. Besjeling er velkjent i romantisk diktning, og når denne tropen kunne flyttes over i den realistisk-naturalistiske saklighet, var nok hovedårsaken fortellerens passivitet, det at tingene skulle virke på ham og registreres av ham.

Særlig i skildringer av naturmaktene i utfoldelse kommer besjelingen flittig i bruk.” (Dahl 1975 s. 83-84)

“[T]he projection of characteristics that normally belong only to humans onto inanimate objects, animals, deities, or forces of nature. These characteristics can include verbs of actions that only humans do or adjectives that describe a human condition. The characteristics can also be emotions, feelings, or motives given to objects incapable of thought.” (<http://www.literarydevices.com/personification/>; lesedato 31.03.16)

I romanen *Bleak House* (1853) kaller den engelske forfatteren Charles Dickens et av slumområdene i London for Tom-All-Along's (forkortet Tom). Boka inneholder en skildring av “the contagion that such slums impart: “But [Tom] has his revenge. Even the winds are his messengers, and they serve him in these hours of darkness. There is not a drop of Tom's corrupted blood but propagates infection and contagion somewhere. It shall pollute, this very night, the choice stream (in which chemists on analysis would find the genuine nobility) of a Norman house, and his Grace shall not be able to say Nay to the infamous alliance. There is not an atom of Tom's slime, not a cubic inch of any pestilential gas in which he lives, not one obscenity or degradation about him, not an ignorance, not a wickedness, not a brutality of his committing, but shall work its retribution, through every order of society, up to the proudest of the proud, and to the highest of the high. Verily, what with tainting, plundering, and spoiling, Tom has his revenge.” (ch. 46)” (Storey 1987 s. 45)

“Et annet Kinck-sitat (fra novellen “De lune dunene” i *Fra hav til hei*, 1897) viser at tendensen også gir seg utslag i bruk av besjelingsverber: “Heien stiger op fra flaten røslyng-brun og tænkksom, med rette graner, som staar og stirre med unge skud og kaster skygger i solskin, med smaabjærk som tindrer. Men i nord render et sort bærg ende tilveirs, som gir ly om vinteren og aander hedt om sommeren, saa granen nedenunder skyder svære lyse skud og multekartet rødner tidlig. Gennem flaten vrir en bæk sig frem over rødbrune glatte stene – (...)” ” (Dahl 1975 s. 90)

På svensk brukes ordet “bestifering” (f.eks. av Espmark 1975 s. 17) om besjelinger der noe dødt, f.eks. en maskin, framstilles med dyriske egenskaper.

Menneskene “er nødt til at gentænke vores plads i verden, hvis vi vil overleve. Det første skridt er at komme af med antropocentrismen, og det er her, digte kommer ind i billedet: Apostrofen trækker tingene tættere på og betoner, at vores materielle omgivelser er betydningsfulde. Den hjælper os med at nedbryde den tænkte barriere, som er mellem os og det ikke-menneskelige, og giver os dermed mulighed for at relatere til den ikke-menneskelige verdens mærkelige kroppe. Den lærer os at besjæle. Og som [den amerikanske filosofen Jane] Bennett også pointerer, er besjelinger en måde at modarbejde antropocentrismen på. Så selvom de ikke direkte kan nedsætte dit *carbon-footprint*, nytter det faktisk noget at læse digte.

Hvis vi skal bygge bro mellem os og omverdenen, har vi brug for besjælinger og mange af dem. Sagt på en anden måde: Vi har brug for digte! Apostrofen er en genvej til at tænke økologisk. Også selvom det er pinligt.” (Hans Lind i <http://atlas.mag.dk/kultur/bøger/forbindelsen-mellem-chips-klimakrisen-og-poesi>; lesedato 03.08.18)

Bestiarium

(_sjanger) En litterær tekst fra middelalderen med fabler og andre moralske fortællinger om reelle dyr og fantasidyr. En middelalder-sjanger som handler om dyr, der dyrene har egenskaber som belyser synder og kristne dyder. For eksempel er det vanlig at en løve symboliserer Kristus (Rehm 1991 s. 25).

“The bestiary, or “book of beasts” [...] describes a beast and uses that description as a basis for an allegorical teaching, but by including text from other sources it goes further; and while still not a “zoology textbook”, it is not only a religious text, but also a description of the world as it was known. The bestiary manuscripts were usually illustrated, sometimes lavishly, as for example in the Harley Bestiary and the Aberdeen Bestiary; the pictures served as a “visual language” for the illiterate public, who knew the stories – preachers used them in sermons – and would remember the moral teaching when they saw the beast depicted. [...] A large number of bestiary manuscripts are written in Latin, in the Middle Ages the common language of scholars and clerics, with many more written in vernacular languages, mostly French. The Latin bestiary was primarily a product of England, though a few were produced elsewhere, particularly in France. Their authors or compilers are unknown, but there are several distinct groups or “families” of manuscripts. In France, several vernacular verse bestiaries appeared, in various dialects of what is now French, and in these the author usually gives us his name. Gervaise wrote his *Bestiaire* in the Norman French dialect around the beginning of the thirteenth century, as did Guillaume le Clerc; Philippe de Thaon wrote his in the Anglo-Norman dialect around 1121. In the early thirteenth century Pierre de Beauvais wrote two versions of a prose French *Bestiaire*. Many copies of the French bestiaries remain.” (David Badke i <http://bestiary.ca/intro.htm>; lesedato 11.03.15)

“Aristocratic women were [...] interested in bestiaries as tools for moral lessons. Bestiaries were descriptions of animals, real or imagined, that included Christian symbolism and moral instruction.” (O’Neal 2006)

Beta-test

(_ dataspill) En kvalitetskontroll av et nyutviklet spill. Før et spill lanseres, sendes en såkalt beta-versjon av spillet til alle firmamedarbeiderne og noen eksterne spillere. Disse spiller alle nivåene i spillet og noterer feil (bugs) og svakheter, slik at firmaet kan rette opp flest mulig av disse. Folk kan søke hos dataspillprodusenter om å bli beta-testere (Wirsig 2003 s. 55).

B-film

(_ film) På 1930- og 1940-tallet var det i amerikanske kinoer vanlig med doble kinoprogrammer. Etter a-filmene kom b-filmene, som hadde lavere kunstnerisk kvalitet, hadde kostet mindre og produsere og dessuten oftest var av kortere lengde enn a-filmene.

Bibliologi

Bibliologi er studiet av bøker som medium og fysiske gjenstander. Forskningen kan være orientert mot historisk utvikling eller mer teoretiske emner.

Bibliomani

En sykkelig sterk hang til å samle på bøker, enten ved kjøp eller tyveri.

“An obsession or mania for collecting and possessing books, especially rare books and editions. In the International Encyclopedia of Information and Library Science (Routledge, 2003), the origin of the term is attributed to Thomas Frognall Dibdin (1776-1845), a writer and bibliographer who helped establish book collecting as a popular pursuit among English aristocracy of the 19th century. Some bibliomaniacs are driven by apparent obsession to become biblioklepts. In a recent case, Stephen C. Blumberg was convicted on four felony counts, sentenced to five years and 11 months in prison, and fined \$200,000 after a collection of 21,000 rare books was found in his home in Iowa, stolen over a period of years from approximately 140 libraries in the United States and Canada. The fact that Mr. Blumberg had a very comfortable independent income from family trusts suggests that his larceny was motivated by the desire to possess rather than profit from his illegal activities.” (Joan M. Reitz i http://lu.com/odlis/odlis_c.cfm; lesedato 30.08.05)

Franskmannen Louis Bollioud-Mermet ga ut i 1761 ut boka *Om bibliomani* (Sordet 2001 s. 330-331 og 488). Bollioud-Mermet beskriver hvor enormt mye tid det å samle bøker tar hvis det gjøres grundig og med lidenskap.

Den tyske sognepresten Johann Georg Tinius begikk på begynnelsen av 1800-tallet flere mord for å kjøpe bøker for de pengene han skaffet seg gjennom mordene (Glambek og Christensen 1971 s. 49).

Bibliomanti

Også kalt “stichomanti”. En slags orakelkunst som består i å slå opp i en bok (vanligvis Bibelen) på et tilfeldig sted og tolke det som står der (Rehm 1991 s. 29). Brukes til hjelp i vanskelige valgsituasjoner, som varsel om framtida og lignende.

Slik bruk av Homers verk ble på latin kalt “sortes Homericae” og bruk av Vergils verk “sortes Virgilianae”. “Readers routinely sought meaning from randomly accessed texts, one that in Augustine’s day went by the name of *sortes Virgilianae* or Virgilian lots (so named because Virgil was its most popular source). The practice later came to be known more generally as “bibliomancy,” divination by means of books.” (Piper 2012 s. 133)

“Ennå brukes [den romerske dikteren Vergils epos] *Aeneiden* som spådomsbok: Man kan peke i blinde på en tilfeldig linje i Vergils bok og finne svar på det man måtte lure på.” (Johannes Gjerdåker i *Morgenbladet* 11.–17. juni 2010 s. 38)

En bokhistoriker avslørte at i 1883 i “the Moscow provinces [...] There are certain superstitions surrounding the psalter, namely that he who reads it from cover till cover forty times is absolved of certain sins, and that it serves as a means of divining, particularly in those cases where the perpetrator of a theft of property is to be found.” (Towheed, Crone og Halsey 2011 s. 166)

“[D]en katolske teologen Augustin “mente det var tillatt å sove med et eksemplar av Johannesevangeliet under puten hvis man hadde hodepine”! Bibeltekstene ble altså brukt på forskjellige måter i en magisk hensikt. Ville du betrakte Bibelen som en amulett, som noe som bringer lykke og kan beskytte deg mot det onde? En gal bruk av Bibelen som kanskje er mer utbredt, er bibliomanti. Hva er det? Det er det å åpne en bok, ofte Bibelen, på måfå og lese den teksten som blikket faller på, i den tro at disse ordene vil gi nødvendig veiledning eller forutsi framtiden. Professor [Harry Y.] Gamble nevner for eksempel at Augustin en gang hørte en barnestemme i et nabohus si: “Ta og les, ta og les”, og at Augustin anså dette som et guddommelig påbud om å åpne Bibelen og lese den første teksten han så. Har du hørt om noen som har opplevd en vanskelig situasjon, og som etter å ha bedt til Gud åpnet Bibelen på et tilfeldig sted i den tro at det første verset de så, ville hjelpe

dem med problemet? Selv om de kan ha hatt gode intensjoner, er det ikke slik de kristne bør søke veiledning fra Bibelen. Jesus forsikret disiplene om at han ville sende dem “hjelperen, den hellige ånd”. Og han sa videre: “Denne skal lære dere alt og minne dere om alt det jeg har sagt dere.” (Joh 14:26) Bibliomanti, derimot, krever ikke at man har noen bibelkunnskap. Bibliomanti og andre overtroiske måter å bruke Bibelen på er utbredt. Men Guds Ord fordømmer det å se etter varsler. (3. Mos 19:26; 5. Mos 18:9-12; Apg 19:19) Det er sant at “Guds ord er levende og utfolder kraft”, men vi må likevel bli dyktige til å bruke det. Det er nøyaktig bibelkunnskap, ikke det å bruke Bibelen på en overtroisk måte, som gir folk et bedre liv. Det å tilegne seg slik kunnskap har hjulpet mange til å få god moral, slutte med en destruktiv livsstil, få et bedre familieliv og komme i et personlig forhold til Bibelens Forfatter.” (<https://www.jw.org/no/publikasjoner/blad/w20121215/overtroisk-bruk-av-bibelen/>; lesedato 18.02.16; nettside rettet til Jehovas vitner)

I romanen *Robinson Crusoe* (1719) av Daniel Defoe forteller Robinson: “I took up the Bible to read. No sooner did I open it, but there appeared to me these words *Call on me in the day of trouble, and I will deliver thee, and thou shall glorify me.* At first this sentence made a very deep impression on my heart, but it soon wore off again, when I considered the word *deliver* was foreign to me. And as the children of Israel said, when they were promised flesh to eat, *Can God spread a table in the wilderness?* in like manner I began to say, *Can God himself deliver me from this desolate island?* However, the words would still return to my mind, and afterwards made a greater impression upon me. As it was now very late, and the tobacco had dazed my head, I was inclined to sleep: but before I would lie down I fell on my knees, and implored the promise that God had made to me in the Holy Scriptures, that *if I called upon him in the day of trouble he would deliver me.* [...] One morning as I was sadly employed in this manner, I opened my Bible, when I immediately fixed my eyes upon these words, *I will never leave thee, nor forsake thee!* Surely, thought I, these words are directed to me, or else why should they appear just at a moment when I am bemoaning my forlorn condition?” “Robinson Crusoe’s enlightenment on the island comes from RANDOMLY opening the Bible to any page and reading a singular line and adopting that line as his temporary slogan. The same effect could come from randomly opening the Koran, the Torah, or even a non-religious text such as an anthology of William Shakespeare or Benjamin Franklin’s almanac.” (<http://vinnyhaddad.blogspot.no/2010/02/religion-in-robinson-crusoe.html>; lesedato 07.06.16)

Bibliometri

Engelsk: “bibliometrics”.

Noen typer målinger av tekster/informasjon, blant annet antall vitenskapelige publikasjoner ved ulike institusjoner, hvem som siteres av andre forskere og hvor ofte de siteres. Bibliometri kan brukes til å finne ut hvor stor gjennomslagskraft en tekst har fått innen f.eks. et forskningsfelt.

“The use of mathematical and statistical methods to study and identify patterns in the usage of materials and services within a library or to analyze the historical development of a specific body of literature, especially its authorship, publication, and use. Prior to the mid-20th century, the quantitative study of bibliographic data and usage was known as statistical bibliography.” (Joan M. Reitz i http://lu.com/odlis/odlis_c.cfm; lesedato 30.08.05)

Innen bibliometri brukes statistiske metoder og matematiske prinsipper på bøker og andre dokumenter. Det er altså en kvantitativ tilnærming.

Bibliotekbar__

Hotel Bristol i Oslo sentrum har en såkalt bibliotekbar der kundene sitter blant bokhyller med bøker. Tilsvarende barer der bøkene er godt synlige finnes mange andre steder i verden.

Biji__

(_sjanger)

En kinesisk samling av anekdoter, vitenskapelige beskrivelser, litterære kommentarer, fantastiske fortellinger m.m i broket samling. Oppstod i Kina på 1000-tallet e.Kr. (Demougin 1985 s. 205).

Bildeinspirasjon__

(_inspirasjonspraksis) Mange forfattere har latt seg inspirere av bildekunsten til å skrive litterære tekster.

Et kobberstikk basert på Philibert-Louis Debucourts maleri *Den knuste krukken* [*La cruche cassé*] ga på begynnelsen av 1800-tallet inspirasjon til en dikterisk skrivekonkurranse mellom tyskeren Heinrich von Kleist, Ludwig Wieland og

Heinrich Zschokke. Kleist så en kopperstikk-versjon av den franske maleren Philibert Debucourt-Louis' oljemaleri *Dommeren, eller den knuste krukken* og ble inspirert til å skrive komedien *Den knuste krukken* (1808, trykt 1811) (Nünning og Nünning 2002 s. 73).

Søstrene Brontë og deres bror Branwell så daglig bilder av maleren John Martin i sitt hjem. Deres “imagination was also influenced by three prints of engravings in mezzotint by John Martin around 1820. Charlotte and Branwell made copies of the prints *Belshazzar's Feast*, *Déluge*, and *Joshua Commanding the Sun to Stand Still upon Gibeon* (1816), which hung on the walls of the parsonage. Martin's fantastic architecture is reflected in *Glass Town* and *Angria*, where he appears himself among Branwell's *Juvenilia* and under the name of Edward de Lisle, the greatest painter and portraitist of *Verdopolis*, the capital of *Glass Town*. One of Sir Edward de Lisle's major works, *Les Quatre Genii en Conseil*, is inspired by Martin's illustration for John Milton's *Paradise Lost*. Together with Byron, John Martin seems to have been one of the artistic influences essential to the Brontës' universe.” (<http://kleurrijkbrontesisters.blogspot.no/2011/10/last-judgement-john-martin.html>; lesedato 27.08.15)

Den franske forfatteren Gustave Flaubert var inspirert av et maleri av Pieter Brueghel (den yngre) da han skrev romanen *Sankt Antoinnes fristelser* (1874) (Brereton 1976b s. 203). Brueghels bilde har samme tittel.

Den ukrainsk-polske maleren Henryk Siemiradzki's bilde *Neros fakler* (1876) har en lang rekke detaljer og inspirerte den polske forfatteren Henryk Sienkiewicz da han skrev den historiske romanen *Quo vadis?* (1896). “Paintings of Henryk Siemiradzki inspired how Sienkiewicz imagined ancient Rome. This painting The Christian Dirce [Dirce var dronning i den greske byen Theben] may well have inspired the final scene in Sienkiewicz's greatest literary success [...] By writing *Quo Vadis* (1894), a novel set in ancient Rome during the reign of Nero, Sienkiewicz once again pushed a Christian agenda, his message being the inevitable coming of the Christian era.” (Mikołaj Gliński i <https://culture.pl/en/article/the-man-behind-quo-vadis>; lesedato 08.09.22)

En av inspirasjonskildene til romanen *Kongens Fald* (1901) var ifølge forfatteren Johannes V. Jensen “et maleri af Ribera, en dejlig Jødepige, jeg havde set i Madrid” (siteret fra Bager 1988 s. 10).

Den amerikanske beat-poeten Allen Ginsberg var opptatt av den franske 1800-tallsmaleren Paul Cezanne, og brukte uttrykket “Eyeball Kick” om denne bildeinspirasjonen. Ginsberg mente at øyet opplevde et slags sjokk ved å gå fra en farge til en kontrasterende farge i Cezannes bilder. Tilsvarende ville den amerikanske poeten sette sammen to motstridende metaforer eller andre språklige bilder, for å koble f.eks. det hellige og det profane.

Et annet eksempel er den amerikanske forfatteren Tracy Chevaliers historiske roman *Girl with a Pearl Earring* (1999). Boka forteller om hvordan den nederlandske maleren Jan Vermeers berømte bilde av en ung kvinne blir til, og er åpenbart inspirert av det gåtefulle ved dette bildet.

Frode Grytten var inspirert av en rekke helt bestemte visuelle inntrykk da han skrev romanen *Flytande bjørn* (2005): “Den hardkokte antihelten og broren hans oppdaget han på et DVD-cover han passerte i Italia. I ettertid er det blitt en hel mappe med bilder av personene i boken – hentet fra den virkelige verden og fra rollefigurer. Alle sammen har fått sin egen skrevne profil. - Jeg vil aldri vise den mappen til noen. Det vil gjøre leseren for forutinntatt. Men jeg måtte lage profiler på alle sammen for å vite hvordan de reagerte. Faren til Robert Bell er for eksempel Harry Dean Stantons rollefigur i [filmen] “Paris, Texas”.” (*Aftenposten* 17. september 2005 s. 6) I Gryttens novellesamling *Rom ved havet, rom i byen* (2007) er hver av de ti novellene inspirert av et bilde av den amerikanske maleren Edward Hopper. “Hver novelle begynner med situasjonen som er festet på lerretet, og beskriver deretter de neste timene i karakterenes liv.” (*Morgenbladet* 28. september–4. oktober 2007 s. 39).

Lars Saabye Christensen ga i 2010 ut romanen *Bernhard Hvals forsnakkelser*. En anmelder skrev om boka: “Se på det bildet av kong Olav på trikken igjen, fra oljekrisen i 1973. Sitter det ikke en raring rett bak monarken der, en underlig olding med fortrykte spasmer, “ikke rett bak, riktignok, men på setet etter det igjen, i alle fall satt jeg i samme vogn.” Mine damer og herrer, la meg presentere: Bernhard Hval, tvangsnevrotiker og Tourettespasient, med en fortid som blendende dyktig obdusent i Rikshospitalets kjeller, forteller og hovedperson i Lars Saabye Christensens fascinerende, men ikke helt vellykkede nye roman. Noen minutter seinere er raringen hivd av trikken etter at enda et av hans utbrudd har skapt skandale i den sosialdemokratiske idyllen. Skiene blir med banen videre. Bernhard går hjem for å nedtegne beretningen om sitt liv. [...] “Bernhard Hvals forsnakkelser” er egentlig en rar, liten bok. Eller rettere sagt: Det er en stor bok med en rar liten mann inni som snakker og snakker, i sirkler og kollbøtter, gjennom tics og tvangstanker, gjennom det norske 1900-tallets historie, minst et par hundre sider for langt.” (Trygve Riiser Gundersen i *Dagbladet* 15. august 2015 s. 29)

Malerier inspirerer også filmregissører. Den walisiske filmregissøren og maleren Peter Greenaway lagde filmen *Nightwatching* (2007) etter inspirasjon fra Rembrandts maleri “Nattevaktene”. “I tillegg til Rembrandt skal Greenaway ta for seg blant annet Picassos “Guernica” og Monets “Vannliljer”. Og nå har han fått tilgang til å bruke originalen av Leonardo da Vincis “Det siste måltid” til å lage et multimedieshow. Ved hjelp av projeksjoner, lys og innspilt dialog skal han dramatisere historien bak det siste måltidet.” (*Dagbladet* 3. mars 2008 s. 68) ”En amerikansk TV-produsent laget [...] “adaptasjoner” av kjente malerier i form av en serie fine novellefilmer gjort av etablerte regissører, under samlenavnet *Picture Windows*” (Hestvold 2007 s. 8). *Picture Windows* (1994), regissert av Norman

Jewison , Bob Rafelson og andre, er basert både på bilder og litterære tekster. Bildene var blant annet av Botticelli, Degas, Hopper og Hockney.

Da den new zealandske regissøren Peter Jackson lagde sine Tolkien-filmatiseringer, filmtrilogien *The Lord of the Rings* (2001-03), uttalte han i et intervju om Tolkien-illustratørene Alan Lee and John Howe: “Both have done many Tolkien paintings before, and I loved their interpretation of the characters and places. We are creating original designs, not copying their earlier art, but a look at the previous work of Alan and John's will give you a strong sense of the visual style I am aiming for.” (sitert fra <http://www.medienobservationen.lmu.de/artikel/kino/tolkien.html>; lesedato 09.05.11)

Selvfølgeleg har også mange bildekunstnere blitt inspirert av litterære tekster. Den amerikanske maleren Charles Demuth lot seg inspirere av William Carlos Williams' New York-dikt “The Great Figure” til å male bildet *I Saw the Figure 5 in Gold* (1928). Hans bilde har tydelig art deco-preg (Thomsen 1989 s. 9).

Billigbok

En bok som koster vesentlig under gjennomsnittsprisen for bøker i et land. Vanligvis en paperback eller produsert eller distribuert på andre måter som kan gjøre prisen lav og likevel gi fortjeneste for forlag og forfatter.

“The three-decker novel collapsed after George Moore challenged the circulating libraries' monopoly on publication with his pamphlet, *Literature at Nurse, or Circulating Morals* (1885), accompanied by the publication of his new novel in single-volume for 6s [= 6 shilling].” (Kooistra 1995 s. 49)

Bisarr

(_estetikk)

Jean Grandville og Taxile Delord: *En annen verden* (1844) – Grandvilles tegninger til Delords tekster følger en bisarr, assosiativ logikk

Bla-eksemplar

Det eksemplaret av en bok i en bokhandel som det er lov å bla i for å finne ut mer om verket, og dermed det eksemplaret som blir slitt og etter hvert umulig å få solgt til full pris.

Blikkfanglitteratur

(_spredningspraksis) Litteratur som er plassert på steder og gjenstander der mange menneskers blikk faller på dem, og som kanskje gir folk lyst til å lese tekstene. Blikkfanglitteratur er f.eks. dikt på plakater på trikker og busser, litterære tekster på melkekartonger, på ølbrikker osv.

Blindeskrift

“Louis Braille (1809-1852) har gitt navn til blindeskriften som han utviklet da han var elev ved den kongelige blindeskole i Paris. Hans system er i dag blitt vanlig og er i bruk over hele verden, tilpasset nasjonale alfabeter. På engelsk og mange andre språk kalles slik punktskrift braille. [...] Men det tok tid før gjennombruddet kom. Lenge var Brailles oppfinnelse helt ukjent for omverdenen. Skolens ledelse vaktet hans metode som om det var en militær hemmelighet. Ikke uten grunn. Utgangspunktet for Brailles system var nemlig et hemmelig militært kodespråk som var utviklet i Napoleons hær. Charles Barbier hadde som kaptein i den franske armeen utviklet det han kalte “nattskrift”. Med punkter og streker preget inn på et stykke kartong var det mulig å gi korte ordrer som “fremover”, “alminnelig retrett” osv. i nattemørket. Koden kunne leses bare ved å berøre punktene med fingrene. [...] I 1820 presenterte Barbier metoden sin for blindeskolen, men skoleledelsen viste bare måtelig interesse. Riktignok var hans system overlegent alle andre former for blindeskrift som ble brukt i undervisningen på denne tiden, men punktskrift var et helt ukjent prinsipp. Den store svakheten med Barbiers blindeskrift var at det ble brukt for mange punkter for hver bokstav eller lydgruppe. Lesingen tok derfor lang tid og var vanskelig. Men unggutten Louis Braille forsto å utnytte oppfinnelsen. Punktskrift som kunne leses ved berøring, var noe revolusjonerende nytt. [...] Ved hjelp av to rekker med tre punkter arrangert vertikalt, kombinert noen ganger med små, horisontale streker, og ved å variere rekkefølgen og posisjonen av disse punkter og streker, hadde det lyktes Braille å finne 63 kombinasjoner som representerte alle bokstavene i alfabetet, samt aksenter, tegn og matematiske symboler. Vidunderbarnet var bare 15 år gammel. Det gikk ikke lenge for hele skolen kjente til den nye lese- og skrivemetoden.” (Roar Østgårdsgjelten i *Aftenpostens* magasin *Historie* nr. 9 i 2017 s. 59-60)

I 1828 forbedret Braille sin metode “slik at han kunne skrive ned små musikkstykker med notepunkter. Det lyktes ham å skrive noter i syv oktaver, simpelthen ved å bytte ut notetegnene med et symbol for hver oktav. Samme år fjernet han alle strekene i sitt alfabet. Året etter overførte han en lærebok i grammatikk til punktskrift og utga den første utgaven av læreboken *Metode til å skrive ord og musikk og enkle sanger ved hjelp av punkter til bruk for blinde og arrangert for dem*. [...] I 1836, etter oppfordring fra en engelskmann, føyde Braille til bokstaven W i sitt alfabet. Han ble engasjert som assistentlærer ved blindeskolen og noen år senere fast ansatt lærer.” (Roar Østgårdsgjelten i *Aftenpostens* magasin *Historie* nr. 9 i 2017 s. 60)

“By the end of the century [1800-tallet], libraries such as the National Library for the Blind in Britain contained over eight thousand volumes in braille” (Piper 2012 s. 9).

Blindpreg_

Engelsk: “embossing”. Relieff i papir, dvs. fysisk dybdeforskjell (f.eks. på en millimeter eller mer) mellom bakgrunns-planet og framgrunns-planet. En kan både se og føle med fingrene at noe på arket er nedsenket eller hevet opp. Lagd som for å gi mening til blindes fingertupper.

Før Braille-skrift (blindeskrift) ble oppfunnet lot franskmannen Valentin Haüy trykke sin bok *Essay om utdanning av de blinde* (1786) med bokstaver som stod opp av boksiden og dermed kunne leses med fingertuppene (Rehm 1991 s. 48).

Den norske utgaven av Caroline Repchuk og Josephine Martins *Vintertreet* fra 1998 har blindpreg på de fleste sidene i boka.

Blok_

Engelsk: “blook”. Den engelske termen kommer av “blog” + “book”. Norsk skrivemåte bør være “blok”. Norsk flertallsform: “bløker”.

En bok basert på tekster fra en blogg på Internett, eventuelt fra andre nettsider. Tekstene finnes altså først på Internet og blir deretter utgitt i en bok, mer eller mindre bearbeidet.

Tekster fra en blogg lever videre i et annet medium, til erstatning for eller i tillegg til nettstedet. Bokversjonen fungerer vanligvis som et kvalitetsstempel, i og med at

de fleste bøker publiseres etter lengre redaksjonelle prosesser enn nett-tekster. Den store interessen for bloggsjangeren har gjort at noen forlag søker etter litterære talenter blant bloggskribenter. Bokversjonen gir dessuten teksten større varighet og når fram til andre lesere enn nettversjonen. Teksten blir i bokversjonen et kommersielt produkt. Noen bloker publiseres på eget forlag av forfatteren, og kommer dermed sjelden inn i det vanlige distribusjonssystemet for bøker.

The Lulu Bloker Prize ble i 2005 verdens første litteraturpris for bloker. Fra nettsidene 13.03.07: “Books are the world's fastest-growing new kind of book and an exciting new stage in the life-cycle of content, if not a whole new category of content. The Lulu Bloker Prize is sponsored by Lulu, the world’s fastest-growing provider of print-on-demand books, including a growing number of books. However, the judges are independent of Lulu and no favor will be shown to books published on Lulu. How are the winners selected? All submissions will be evaluated by an independent review committee. This committee will select a short-list of approximately five (5) finalist books per category. After the short-lists have been selected, the panel of judges will choose one winner from each category, one of which will be deemed Overall Winner. Finalists and winners will be selected based on the quality of the writing and the general excellence of the content. Preferred submissions will be those entries that lift the subject matter out of the routine category and give the reader greater insight into the topic covered.”

Et eksempel på en blok oversatt til norsk: Belle De Jour (pseudonym): *En callgirls intime betroelser*, som kom ut på Bazar forlag i 2006, oversatt fra engelsk av Torstein Velsand. Disse dagboknotatene ble først publisert i en blogg av en prostituert i London. Belle De Jour tør ikke å fortelle familie og venner om hva hun driver med, og får problemer med å kombinere sitt yrke med å ha en kjæreste. Fortellingen er ikke direkte pornografisk.

“Filmen “Julie & Julia” [av regissør Nora Ephron, 2009] med Meryl Streep representerer den hittil siste fasen i bloggens utvikling: blogg blir “blok” blir film. [...] Filmen tar utgangspunkt i brooklynkvinnen Julia Powells bok om året hun kavet seg gjennom samtlige 524 oppskrifter i Childs kokebok “Å mestre den franske kokekunst”. En historie som først ble fortalt gjennom Powells blogg “Julie/Julia”. [...] En blok (som vi kan kalle det på norsk) er en slags metablogg i papirform – ei bok som handler om en blogg, eller som er basert på en. [...] Bloka ”Julie & Julia” ble i 2006 den første vinneren av The Bloker Prize, verdens første litteraturpris for bløker. Året etter ble en langt mer alvorlig blok tildelt prisen. Colby Buzzell, en ung skateboarder og hardrockentusiast fra California, blogget fra sin hverdag som maskingeværsoldat i Irak. Hver dag fikk 5000 lesere oppdatert innsikt om livet i leiren – om unge soldater som skjøt irakere på dagtid og surfet etter porno om kvelden. Før den amerikanske hæren rakk å sensurere bloggen, hadde allerede journalister så vel som bokforleggere fanget den opp, og dermed endte “My War – Killing Time in Iraq” opp i blokhylla.” (*Dagbladets* fredagsmagasin 2. oktober 2009 s. 17)

Det finnes omtrent 184 millioner blogger i verden, skal vi tro kommunikasjons-selskapet Universal McCann. Med forlagsbransjens økende interesse for bloggere, er det duket for at langt flere bløker vil innta bokhyllene i nær framtid, også fra norske bloggere. Stadig flere bløker blir igjen gjort om til filmer. Amerikaneren Tucker Max har blitt berømt for å blogge humoristisk om sine fuktige runder på byen, i en evig jakt etter nye kvinnelige bytter. Bloka “I hope they serve beer in hell”, der Max samlet opp de beste og mest beryktede anekdotene, har nå blitt filmatisert. Filmen ble sluppet i USA tirsdag. I dag har “Julie & Julia” premiere på norske kinoer. Så vi kan vel først som sist innføre “bloovie” som et gangbart begrep i bloggosfæren.” (*Dagbladets* fredagsmagasin 2. oktober 2009 s. 17)

Riverbends bok (navnet er et psevdonym) *Bagdad brenner: Dagbok fra Irak* (på norsk 2006) er tekster fra en ung, anonym kvinnes blogg. “Publishers are increasingly turning to the blogosphere to uncover new talent. Earlier this month Baghdad Burning, based on the blog of an anonymous Iraqi woman, was nominated for the prestigious Samuel Johnson prize for non-fiction.” (<https://www.theguardian.com/technology/2006/apr/03/news.newmedia1>; lesedato 30.09.20)

Andre eksempler:

Regine Stokke: *Regines bok* (2010) – basert på den kreftsyke forfatterens blogg fra årene 2008-09

Anna Sam: *En kassadames betroelser* (på norsk 2010) – dette “er hennes blogger som er lappet sammen og rammet inn som lett prosa” (*Dagbladet* 1. februar 2010 s. 42)

Blues

(_sjanger)

Sanger som opprinnelig oppstod fra arbeidssanger blant afroamerikanerne på bomullsplantasjer (Demougin 1985 s. 215). “Blues” var en slangord for depresjon.

Sjangeren blues oppstod på slutten av 1800-tallet da negro-spirituals gradvis ble ersatt av mer subjektive sanger med individuelt preg. Tidlige utgivelser var W. C. Handys *Memphis Blues* (1909) og *Saint Louis Blues* (1914).

Den amerikanske beat-forfatteren Jack Kerouac ga i 1959 ut det lange diktet *Mexico City Blues*, der musikkens rytme inspirerte språklig improvisasjon. I andre titler der “blues” brukes, signaliserer ordet en motvilje mot å idealisere, en etnisk

identitet og en slags ærlig brutalitet. Et eksempel på slik bruk av ordet er Langston Hughes' *The Weary Blues* (1926)

Bohem

En krets eller grupper av kunstnere, forfattere, journalister og andre intellektuelle som lever på en fri, ukonvensjonell måte. Livsstilen er anti-borgerlig, med symbolsk aggresjon mot det etablerte (Köhnen 2001 s. 176). Disse personene ønsker å overskride grenser og ta avstand fra “det normale” i storsamfunnet rundt dem, inklusiv seksuelle normer (Köhnen 2001 s. 178). Individualismen står sterkt blant bohemen, men bohemer solidariserer seg likevel med andre sosiale grupper i utkanten av det borgerlige samfunn.

“Historisk sett opstod bohemen omkring 1830-1840. [...] Etterhånden sammenflettes bohemisk livsførsel og kunstnerlivstilen, uten at enhver boheme dog er kunstner eller enhver kunstner boheme. Det er flere grunde dertil: For det første var kunstnerne i stigende grad henvist til at leve af markedet for kunst og litteratur, mens de tidligere havde velyndere og beskyttere blandt adelen, og de længtes tilbage til, eller foretrak den tidligere økonomiske situation. For det andet gjorde markedet deres økonomiske stilling så utryg, at der ikke var råd til at føre en regelmæssig tilværelse af borgerlig art. For det tredje er selve kunsten i sit væsen sådan, at den overskrider det beregnelige, formålsrationelle, rent håndværks- eller forretningsmæssige. [...] Bohemen er nu det lag der – skønt adelsvæsenet er brudt sammen – alligevel gør krav på retten til at sætte sig udover alle regler, sæder og skikke, på vegne af en højere inspiration, et højere kald. Bohemen vil være det borgerlige samfunds adel, uanset om det var som åndsadel eller pjalteadel. [...] Det politisk vigtige ved bohemens virksomhed var ikke hans egen uregelmæssige og udsvævende livsførsel, men at denne livsførsel blev hævdet offentlig, og dermed svækkede de normer, der var en del af familien som institution. [...] Bohemens afstandtagen fra det borgerlige forvandles herigennem til en almen afstandtagen fra funktionærens funktionelle livsstil, og fra dyrkelsen af privatlivet. Bohemens trang til at sidde på cafe skyldes ikke alene, at han ikke har noget hjem, men også at cafelivet er en slags offentlig tilværelse. Bohemen kan tolkes som en protest mod, at livet udelukkende skal dreje sig om arbejdssted og hjem, arbejde og familie, der fortrænger deltagelsen i det offentlige almindelige liv. Det kan virke fattigt og afmægtigt, og er det vel også. Den bohemiske livsførsel er i dag først og fremmest defensiv. En måde at overleve på i samfundet. Alment betragtet er bohemens politiske tendens ubestemt – både med hensyn til modsætningen “radikal/konservativ” og modsætningen “liberal/socialistisk” – sådan at denne tendens må undersøges fra sag til sag, i hvert enkelt tilfælde. Dette gælder også bohemens nyere varianter, såsom beatnik- og hippiebevægelsen.” (Dag Østerberg i <https://www.leksikon.org/art.php?n=331>; lesedato 25.05.21)

“[T]he bohemian is the scandalized burgher’s image of the artist” (Eagleton 2003 s. 168).

Bohemer lever en “parasitær eksistens” (Köhnen 2001 s. 176), og har svært uregelmessig inntekt (slik kunstnere ofte har). Mange har et høyt forbruk av alkohol og andre rusmidler. De møtes ofte på kafeer, som fungerer som intellektuelle nyhetssentraler.

Mange bohemer i tyske storbyer var på 1890-tallet tiltrukket av anarkismen som ideologi. De avviste arbeiderbevegelsen som en organisert politisk retning (Fischer 1978 s. 47).

Forfatteren Frank Wedekind ble i Tyskland oppfattet som en typisk bohem (Fülberth og Dietz 1988 s. 124).

Den norske bohemen og forfatteren Hans Jæger formulerte de såkalte “bohemens ni bud”, som er en parodi på Bibelens ti bud:

1. Du skal skrive ditt eget liv.
2. Du skal overskjære dine familierøtter.
3. Man kan aldri behandle sine foreldre dårlig nok. [formulert på tysk]
4. Du skal aldri slå din neste for mindre enn fem kroner.
5. Du skal hate og forakte alle bønder, såsom: Bjørnstjerne Bjørnson, Kristofer Kristofersen [en forfatter som forsvarte Bjørnson og angrep bohemen] og Kolbenstvedt [stortingsmannen Njeld Larsen Kolbenstvedt].
6. Du skal aldri bære celluloidmansjetter.
7. Unngå aldri å gjøre skandale i Christiania Theater.
8. Du skal aldri angre.
9. Du skal ta livet av deg.

“Bohemene samlet seg på kafeer i hele Europa. Bak tunge, mørke fløyelsgardiner filosoferte de over livet, døden, kvinnen og kunsten mens de nøt sin grønnglinsende absint. Tidspunktet da barene og bistroene fyltes om ettermiddagene, ble kalt “den grønne timen”, så populær var kunstnernes yndlingsdrikk. Helt til galskapen ble forbudt. [...] I tillegg til høy alkoholprosent skal ekte absint inneholde urtene fennikel, grønn anis og malurt. I malurt finnes virkestoffet “thujon” – et hallusinogen – og dette stoffet fikk skylden for såkalt “absintgalskap” eller “absintisme”. Med drikkens popularitet fulgte nemlig utallige myter og historier om kunstnerisk kreativitet, som både grenset opp mot og bikket over til galskap, epileptiske anfall, delirium, psykoser og ville voldsepisoder. Absint fikk snart kallenavnet “la fée verte” – den grønne feen – og denne drev angivelig sine brukere fra forstanden. Feen skal ha vært høyt skattet både av poeter som Charles Baudelaire og Paul Verlaine, og kunstnere som Henri de Toulouse-Lautrec og Vincent Van Gogh. [...] I løpet av århundret skulle drikkene flyte i både Frankrike,

Spania og flere andre europeiske land, og særlig under “la belle époque”, den skjønnne tiden, fra slutten av 1800-tallet og fram til første verdenskrig.” (Grethe Brandsø i *Aftenpostens* magasin *Historie* nr. 7 i 2018 s. 148-150)

Bok

“1 A book is *printed*. It is created using one or more machines rather than written or painted by hand.

2 A book is a *publication*. It is printed in multiple copies for circulation to more than its creator.

3 A book comprises *at least 49 pages*. The UNESCO definers evidently meant to exclude short documents. We would call those pamphlets, not books.

4 A book has *covers*.

5 A book is *not a periodical*. That is, it is not updated under the same title on a regular basis, like magazines and newspapers.” (Turow 2009 s. 264)

En bok “should be thought of as a whole. A book is an entity, to be reckoned with in its entirety” (Johanna Drucker sitert fra Kircz og Weel 2013 s. 77). Boka er både kulturgjenstand, idé- og vitenskapsbærer og salgbar vare (Schütz 2010 s. 67).

Bøker kan være lagd av treplater, skinn, papir, papyrus, bark, silke, plast, glass m.m. De kan være foldet sammen som et trekkspill (et langt ark), rullet sammen (en pergament- eller skinnrull), sydd i ryggen m.m.

“The Whatness of Bookness, or What is a Book. [...] I coined the term “bookness” in the 1970s (after reading in James Joyce’s *Ulysses* of the “horseness of horses” – the whatness of horses – this led me to coin it as “the whatness of the book” or “bookness”) [...] Bookness: The qualities which have to do with a book. In its simplest meaning the term covers the packaging of multiple planes held together in fixed or variable sequence by some kind of hinging mechanism, support, or container, associated with a visual/verbal content called a text. The term should not strictly speaking include pre-codex carriers of text such as the scroll or the clay tablet, in fact nothing on a single leaf or planar surface such as a TV screen, poster or hand-bill. [...] The book is generally thought of as a compact, conveniently portable mobile object (although there can be giant books, made of any material). The book, as book, has multiple planes because all the text or material it contains would be too unwieldy in a single planar form. There are book-like objects or

appearances and object-like books, but that is a different story.” (Philip Smith i <https://www.philobiblon.com/bookness.shtml>; lesedato 27.03.21)

En bok har ifølge UNESCOs definisjon minst 48 sider (Schütz 2010 s. 306).

“Over the last five thousand years there have been four transformations of the “book” in which each manifestation has differed from its predecessors in shape and structure. The successive, sometimes overlapping, forms were the clay tablet inscribed with a stylus (2500 B.C. – A.D. 100), the papyrus roll written on with brush or pen (2000 B.C. – A.D. 700), the codex, originally inscribed with pen (A.D. 100), and the electronic book, currently in the process of innovation.” (Kilgour 1998 s. 3-4)

“Books produced during the earliest periods in which human activities were recorded – on clay tablets in Mesopotamia, on papyrus scrolls in ancient Egypt, on tree bark or palm leaves in Asia, etc. – usually to record sacred prayers and rituals, traditional sagas and epics, lists of dynastic succession, laws and legal decisions, property ownership and taxation, magical incantations, astronomical observations and astrological predictions, important medical knowledge, etc. Because of the amount of labor required, early books were usually produced in single copies.” (Joan M. Reitz i https://lu.com/odlis/odlis_c.cfm; lesedato 30.08.05)

“The Book of the Dead (better translated as “Chapters of coming forth by day”) is by far the most famous extant Egyptian work, and can claim to be the first fully illustrated book. It takes numerous forms from about 3000 B.C. to near 1000 B.C., but whether a text engraved on a pyramid or a mummy coffin or a papyrus roll, it served the purpose of assuring the dead a safe passage which, through magic spells, gave them eternal life, even to the point of being at times able to return to earth. The best versions are from the 18th and 19th dynasties (c. 1560-1320 B.C.) with superb hieroglyphics and fine illustrations of gods and demons. Then mass production set in, and as more and more of the guides were copied, one from the other, errors crept into the text and the pictures became increasingly crude. Cheaper editions, and these became numerous, had few if any illustrations. [...] The Book offers a complex version of the path of the dead and the afterlife. An important judge is the ibis-headed god of the scribes, Thoth, who records the life of the deceased and presents the evidence to Osiris and 42 judges. With modesty, Thoth often says in Books of the Dead, “I am Thoth the perfect scribe, whose hands are pure, who opposed every evil deed, who writes down justice and who hates wrong.” Suffice to say, the Book of the Dead never records someone who did not pass the tests ... particularly as that individual, whose stereotypical portrait often appears at the opening, paid a considerable sum for the work. There are numerous familiar figures, from the “ferryman” who takes the dead across a body of water separating sky and earth, to formulations of one’s goodness such as: “I gave bread to the hungry, clothes to the naked. ... I respect my father, I pleased my mother.” ” (Katz 1995 s. 24-25)

“Books are more than repositories of text; they are icons of knowledge and are therefore praised, ignored, or burned, depending on the meaning they have for the user. Books stand in metonymic relation to human archetypes and ideas. This is why a book-burning is a terroristic act.” (Lunenfeld 2000 s. 135)

“Between the covers lies a promise: the possession of a book will mystically extend the mind of the owner.” (Lunenfeld 2000 s. 136) “[T]he book fosters a sense of mental privacy, in which the individual mind is felt to be a locus where ideas originate. Thus, the book encourages a disciplined and orderly mental attitude that valorizes personal, individual contemplation as a means of gaining access to ideas that are regarded as transcendent truths.” (Gaggi 1997 s. 113)

“Popular historian Barbara Tuchman’s 1980 address at the Library of i Congress describes the humanist’s attitude toward books: “Books are the carriers of civilization. Without books, history is silent, literature dumb, science crippled, thought and speculation at a standstill. Without books, the development of civilization would have been impossible. They are engines of change, windows on the world, and (as a poet has said) ‘lighthouses erected in the sea of time.’ They are companions, teachers, magicians, bankers of the treasures of the mind. Books are humanity in print” (Tuchman 1980,13).” (Knuth 2003 s. 5)

“The oldest known roll-form book is the Prisse Papyrus, dated about 1990 B.C. It contains the maxims of the vizier Ptahhetep, who lived under Izozi in the Fifth Dynasty (2394-2345 B.C.) [i Egypt], together with some fragmentary maxims of another vizier. If Ptahhetep did indeed write the Maxims, a contemporary copy, were one ever to turn up, would surely be a strong contender for being the oldest book in the world. The Maxims were popular in later centuries and still are; at least eighteen printings have appeared in the last hundred years, and at the time of this writing the Maxims are still in print.” (Kilgour 1998 s. 30)

“In China and Japan, the evolution of the book proceeded as in the West, from scroll to leaves enclosed in a cover, but by a different route. Instead of binding separately cut leaves in codex form, a continuous roll of writing material was accordion-pleated, creating a series of folded leaves left uncut at the fore-edge with writing (and later printing) on one side only.” (Joan M. Reitz i http://lu.com/odlis/odlis_c.cfm; lesedato 30.08.05)

På engelsk kalles en “fan” også en “book bound at only one point, usually one of the four corners.” (Joan M. Reitz i http://lu.com/odlis/odlis_c.cfm; lesedato 30.08.05)

Palmebladbøker eller palmebladmanuskripter har i århundrer år blitt lagd i Østen, av tørkede palmeblader. “Commoners in medieval Karnataka [i India], by and large, used processed palm leaves as writing material. These were then bound carefully in book form, and thereby rendered easier for transportation, preservation

and exchange. Only old religious texts are now available in such book form. Most other palm-leaf books with illustrations on non-religious subjects and worldly topics have been lost. The Jaina holy texts, dhavala and mahādhavala may be considered the oldest and best preserved illustrated palm-books in Karnataka. They belong to the 11th century C.E. Palm-leaf books were in vogue in India as far back as the 4th century C.E. [...] A copy of the poet Pampa's Adipurana of 1379 C.E., on a palm-leaf book, is quite clear and readable till today. Such books clearly lasted for centuries when they were well preserved. However, a lot of ignorance and superstition persists among the masses regarding palm-leaf books. In several households, they were handed down from generation to generation as an heirloom. [...] Palm leaves were first cut from the trees before they could dry up and become brittle. These were then boiled in water to the required temperature in order to render them soft. The softened leaves were then dried in the shade or mild sunshine. The desired portion was taken from mid-leaf, pressed and then polished. These were then cut into the required size and made into rolls of paper." (Jyotsna Kamat i http://www.kamat.com/database/books/kareducation/palmleaf_texts.htm; lesedato 06.06.18) "Objekt kjøpt på Bali i 1990, inneholder palmebladbok om svartekunster." (<http://objekter.no/eske/>; lesedato 22.05.18)

Bøker er ikke nødvendigvis synlige, f.eks. er lydbøker primært bare lydfiler (Kircz og Weel 2013 s. 79).

"Pass deg for robotbøker [...] Helautomatiserte bøker, som henter innholdet gratis fra blant annet Wikipedia, selges på nett. [...] Like etter Whitney Houstons død dukket det opp en rekke bøker på nett om artisten. Problemet med robotbøker er at de gir seg ut for å være vanlige bøker. Kundene tror de kjøper en kvalitetsbok – ikke en samling nettartikler fra blant annet Wikipedia. [...] - Robotbøker er skrudd sammen uten kvalitetskontroll, rett og slett bare smekket sammen, sier bibliotekar Thomas Brevik [...] En robotbok blir laget av en søkerobot som henter stoff om et tema, ofte på Wikipedia, og et dataprogram brenner det hele om til en bok. Robotboken kan altså bestå av en Wikipedia-side, samt alle artikkelene som Wikipedia lenker til. Bøkene lages altså uten noen forfatter eller redaktør. Slik spys det ut tusenvis av bøker uten særlig anstrengelse. [...] Robotbøkene registreres i store bokkataloger, som nettbokhandlere abonnerer på. Slik spres de i nettbutikker verden rundt. Bokhandler som nordiske Adlibris, amerikanske Barnes & Noble, og britiske Waterstones har mengder med bøker fra såkalte robotforlag, som USA-baserte Books LLC og tyske Alphascript. [...] Robotbøkene finnes som datafiler til de fleste nettbrett, men også i papirutgave. [...] Konsulent og ekspert på digital strategi Geir Stene mener at robotbøkene slik de er i dag, ikke utgjør noe stort problem. Geir Stene tror teknologiske fremskritt kan føre til at kvaliteten på robotbøker blir bedre, og at det kan true forlagsbransjen [...] dersom teknologien som disse bøkene blir generert av bli smartere [...] Det jobbes aktivt i verden med såkalte semantiske søkemotorer, som i motsetning til dagens motorer kan tolke innhold. Hvis vi får maskiner som kan tolke tekst bedre, kan det dermed bli mulig å bygge bedre kompendier og faktabøker. Dette kan i sin tur true tradisjonell

forlagsbransje, mener Stene. [...] Når brukeren ikke vet om det de får lett tak i på nettet holder god kvalitet, vil etterspørselen etter noen som kan gå god for innholdet øke. Den tradisjonelle redaktøren vil bli mer etterspurt. Folk kommer til å trenge gode redaktører for å unngå å få dårlig innhold eller til og med få løgn servert, sier Stene. [...] Opphavsretten til stoffet som er generert av robotbøker vil være umulig å beskytte i fremtiden, mener han.” (Hilde Bjørnskau i 2012; <https://www.nrk.no/kultur/bok/pass-deg-for-robotboker-1.8327854>; lesedato 15.04.20)

En “mook” eller “mag-book” er en mellomting av magasin og bok (Balle 2020 s. 120). “What is a mook [...] they’re somewhere between a magazine and a book, and so m(agazine) + (b)ook = mook. They often have their own shelves in Japanese book stores, and even convenience stores, and their content tends to be somewhere between a normal magazine and a book, as well. Whether they’re about fashion, hobbies, or something a little more niche, they often look like a magazine with content that’s a little more in-depth. Usually.” (<https://www.japankuru.com/en/shopping/e3237.html>; lesedato 25.03.21)

“Truffaut’s *Fahrenheit 451* [...] as in the Ray Bradbury novel on which it is based [...] television (understood as the most significant threat to cinema in the second half of the twentieth century) comes to embody a society without memory, a present time without depth or ambition: books, by contrast, come to stand for memory, time, feeling, empathy, complexity.” (Crawford 2015 s. 210)

Bokasin__

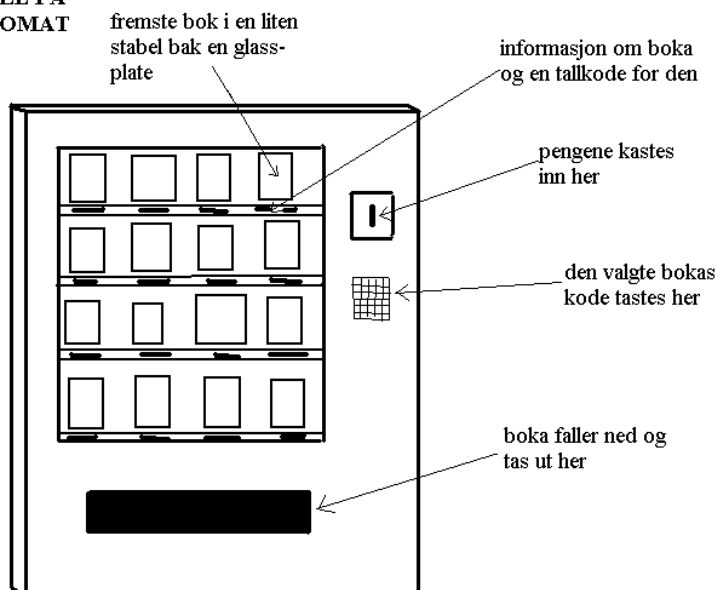
(_format) En mellomting av en bok og et magasin.

Bokauksjon__

Bokauksjoner foregår både i fysiske lokaler og på Verdensveven.

Bokautomat__

EKSEMPEL PÅ BOKAUTOMAT

Forlaget Reclam i Leipzig i Tyskland utviklet bokautomater, det samme gjaldt Otto von Leixners tyske “Folkeforbund” (Lehmstedt og Herzog 1999 s. 384). “The standardisation of the Universal-Bibliothek [fra det tyske forlaget Reclam] lent itself in 1912 to the introduction of book-vending slot machines of which there were 2,000 by 1917, chiefly at railway stations, mainline and branch, as Reclam exploited a hunger for self-education and a renewed cultural nationalism.” (Matthews og Moody 2007 s. 4)

Tyskeren Peter Behrens designet forlaget Reclams bokautomater, som det ble satt opp nesten 2000 av i perioden 1917-1940 (<http://www.literaturhaus.at/index.php?id=9520&L=634>; lesedato 25.03.20).

“The Penguincubator, a Book Vending Machine. [...] As recently described by publisher and author James Bridle, this book vending machine was created by the selfsame man who perfected the cheap paperback. “[Den britiske forleggeren Allen] Lane's other invention, alongside the cheap, quality paperback, was the Penguincubator, first installed outside Henderson's (the “Bomb Shop”) at 66 Charing Cross Road,” Bridle writes. The book vending machine “signaled his intention to take the book beyond the library and the traditional bookstore, into railway stations, chain stores and onto the streets.” To me, it's no surprise that the guy who thought differently about what a book was would also see that there were new possibilities in how books would get distributed.” (Alexis C. Madrigal i <http://www.theatlantic.com/technology/>; lesedato 25.09.12)

“Forlaget Penguin, selve innbegrepet av velformgitte pocketbøker, revolusjonerte det britiske markedet da det sendte ut sine ti første billigboktitler i 1935. Penguin-gründer Allen Lane ville selge gode bøker for en rimelig penge og distribuere dem bredt. Et halvt år seinere passerte han en million solgte eksemplarer. Markeds-

føringsgeniet plasserte raskt en spesialdesignet “Penguincubator” på Charing Cross, en maskin der kundene kunne legge på mynter som om de skulle kjøpe en sjokolade, men få ut ei billigbok.” (*Dagbladet* 12. november 2007 s. 2)

“[O]m du bor i Oslo eller omegn, har du kanskje lagt merke til det, godtesjuk og utålmodig, ventende på t-banen foran en automat med godis: Jammen har det ikke kommet romaner i godteautomaten! Bazar forlag har gått sammen med automatleverandøren Selecta om å tilby pocketbøker til reisende, melder Bok og samfunn. Ifølge Bazar er Norge første land i verden som tilbyr dette. Om bøkene ser aparte ut skvist inn mellom sjokoladene, passer de likevel inn: forlagssjefen omtaler de aktuelle bøkene som “slukeromaner”.” (*Klassekampens* bokmagasin 23. februar 2013 s. 2)

Bokboikott

(_ maktpraksis) Et uttrykk som brukes når en gruppe personer ikke ønsker å kjøpe og lese en bok på grunn av innholdet i boka, noe forfatteren av den har gjort e.l. Vanligvis oppfordrer gruppa også andre i samfunnet til ikke å lese den.

Gruppa ønsker ikke nødvendigvis å forby boka (de er resignerte til dette; særlig i liberale samfunn er forbud vanskelig å få til), men de vil anvende sin forbrukermakt.

Forlag, forfattere og andre kan bli redde for å tape penger hvis de utsettes for bokboikott, og derfor bøye seg for kravene om å trekke tilbake boka, forandre den eller lignende.

Av utenforstående blir bokboikott ofte oppfattet som forsøk på å redusere ytringsfriheten. Bokboikotter er særlig kjent som et virkemiddel for religiøse grupperinger som føler seg krenket.

Bokboks

(_ format) Eller bok-kassett, bok-etui (Robin 2003 s. 102). På engelsk kalt “slipcase” og “book box”. En slags åpen boks rundt én eller flere bøker. Også kalt “samleeske” og “gaveeske”.

“A container made of rigid, solid material, usually rectangular in shape, designed to hold a book and keep it tightly covered on all sides [...] stored in a close-fitting box-shaped container, usually to keep the volumes together and provide protection

but sometimes for decorative effect. [...] Categories of books requiring the protection of a box are those in fragile condition, of considerable rarity or value, in significant bindings or with protrusions that could damage adjacent items, and miniature books and unbound manuscripts. Commercially manufactured boxes of archival quality are available from suppliers in a wide range of shapes and sizes. Custom-made boxes can be ordered from book binders. A box designed for a very small book should be comparable in size to other books on the same shelf, filled in on the inside to the dimensions of the book. Compare with slipcase. See also: pull-case and solander.” (Joan M. Reitz i http://lu.com/odlis/odlis_c.cfm; lesedato 30.08.05)

Pappsider e.l. rundt to eller flere bøker for å markere at de utgjør en enhet. Også enkeltbøker blir av og til utgitt med en kartong rundt seg. Fungerer som et etui som beskytter selve bøkene. Noen bokser produseres med et bånd festet innerst som skal gjøre det lettere å få ut bøkene.

“Jones & Company’s *Traveling Library* (1824-32) [...] contained fifty-three volumes of British classics in a single case that measured nine by seventeen inches. When opened, it resembled a classical Greek temple.” (Piper 2012 s. 114-115)

Andre eksempler er at Anne-Cath. Vestlys fem Ole Aleksander-bøker ble utgitt i bokboks av Gyldendal i 1999. Knut Hamsuns samlede verk ble gitt ut i 2009 i form av 3 x 9 bøker, der hver gruppe på 9 ble utgitt i en boks med en åpningsklaff og magnetlås.

Bokbuss

“A “perambulating library” was begun in England in 1858 by the Warrington Mechanics’ Institution. The first bookwagon service in the United States was started in 1905 by Mary Titcomb” (Eberhart 2006 s. 418).

“Ohio was not the home of the first bookmobile in the United States. That honor goes to Hagerstown, Maryland, which started bookmobile service in 1905 [...] Ohio libraries were not far behind in using bookmobiles. [...] At least one novel has been done in this setting, *The Girl on the Bookmobile*, by Natalie King (Avalon, 1964)” (John Philip i Eberhart 2006 s. 50).

“I 25 år har bokbussen i Vesterålen vært på veien for å bringe bøker ut til lånerne på de minste plassene i regionen. Bibliotekaren og sjåførene i bokbussen gjør sitt ytterste for å gi biblioteksørvis til personer som bor et stykke unna biblioteket. Vi har 108 faste stoppesteder og omlag 4000 bøker, tidsskrifter og lydbøker for barn og voksne. Bokbussen i Vesterålen er for mange et svært viktig kulturtilbud i ytterdistriktene. Bussen går i fireukers rute og ønskes særlig velkommen av de som

ikke har så lett for å komme seg til hovedbiblioteket i kommunen. Der hvor det ikke er noe skolebibliotek er skoleelevene særlig aktive brukere av bokbussen Gulliver, som stopper regelmessig utenfor barne- og ungdomsskolene i Vesterålskommunene. I 1990 ble bokbussen i Vesterålen kåret til “Årets bibliotek”.” (<http://mobilisnbf.blogspot.com/>; lesedato 25.11.11)

Bibliotekbussen i Akershus fylke hadde flere stoppesteder “i 70- og 80-åra enn i dag, og stopptiden var følgelig kortere. Hvert stopp hadde sin kontaktperson som tok imot bokkasser og sto for utlån i nabolaget til dem som ikke hadde anledning til å besøke bussen på fastsatt dag. Ingen skulle være uten lesestoff i de ukene som gikk mellom hvert bokbussbesøk. Lånerne opplevde besøket på bussen akkurat som besøket på en liten bibliotekfilial: Lukta av bokstøv blandet seg med den liflige kaffelukta fra personalets medbrakte termos. Bokhyllene var stappfulle av bøker i blå, grønn og rød granitolinnbinding [...]. Her hadde utsagnet om “å lete på lykke og fromme” virkelig en reell betydning. Tida som sto til rådighet var jo ikke så lang, så derfor spurte en selvfølgelig personalet om hjelp. Hvilke hjelpemidler hadde så personalet? Så å si ingen, bortsett fra de viktigste: egen bokkunnskap og formidlingsevne. [...] Nå [i 2014] har også dataspill for lengst blitt en del av det vi låner ut i bussene, og e-bøkene gir vi drahjelp etter beste evne, både med bruksanvisninger for nedlasting og med formidling av innholdet. Men det er noe som er ganske så uforandret: brukernes glede over å kunne møtes et sted der folk snakker sammen om “ordentlige” ting. Bibliotekbussen er fortsatt et møtested i grenda, vellet, borettslaget, boligfeltet. Personalets formidling av litteratur og informasjon er fremdeles den delen av tjenesten som verdsettes aller høyest, i tillegg til leseopplevelser og kulturopplevelser vi stadig deler oss imellom. Brukerundersøkelser understreker nettopp dette aspektet ved den mobile bibliotekstjenesten i Akershus.” (dokumentet *Bibliotekbussene 50 år*; sendt av bibliotekarene Heidi Hovemoen og Tone Sandum Lindh på e-postlista biblioteknorge, 18.11.14)

Bokby_

En forholdsvis liten by der det er samlet mange antikvarier og bok-kafeer og der det ofte foregår bok-/litteraturarrangementer som forfattertreff og lignende. En bokby tiltrekker seg turister som er boksamlere og litteraturinteresserte.

I Norge er Fjærland (i Sogn) og Tvedestrand kjent som bokbyer. Andre bokbyer er blant annet Torup (Danmark), Mellösa (Sverige), Sysmä (Finland) og Hay-on-Wye (Wales; regnet som verdens første bokby).

Richard Booth etablerte i 1961 en forretning i sin hjemby Hay-on-Wye i Wales rett ved grensen til England, og begynte å samle store mengder brukte bøker. Booth har

blitt kalt en biblioman (Bittner 2017 s. 87). Han leide tomme lagerbygninger og fylte dem med brukte bøker og bøker kjøpt fra bokhandlere som var på konkursens rand. I 1976 kom han med i Guinness rekordbok som den mannen i verden med flest brukte bøker. Besøkende begynte å komme til byen for å se bøkene og kjøpe. Etableringen av en litteraturfestival i 1988 bidro også til å gjøre stedet kjent, som den gang hadde 900 fastboende. I 2016 hadde festivalen blitt til en av verdens største (Bittner 2017 s. 66). Bokbyen og festivalen bidrar gjensidig til å trekke folk til stedet og styrke næringslivet der.

Besøk i bokbyer er en form for litteraturturisme (Bittner 2017 s. 85). Det har blitt etablert en International Organization of Book Towns, og denne definerer en bokby som en liten, landlig by med en stor mengde bokantikvariater og bruktbokhandlere. Ofte finnes det på stedet også verksteder som driver med boktrykking, kalligrafi, papirproduksjon, bokdesign, bokbinderi osv. En av verdens mest kjente, og antakelig den eldste bokbyen, er Hay-on-Wye i Wales (rett ved grensen til England), etablert av Richard Booth på 1970-tallet.

I 1984 ble den første belgiske bokbyen grunnlagt i Redu. Landsbyen Redu var i krise på 1980-tallet. Stadig flere flyttet bort, så de 450 innbyggerne som var igjen i 1984 besluttet å gjøre stedet til en “Village du Livre” og inngå et partnerskap med den berømte bokbyen Hay-on-Wye i Wales (Bittner 2017 s. 89). Reklamen for Redu viste seg å være effektiv, så besøkertallet økte raskt. Flere etablerte forretninger der (en økning fra 25 forretninger til 43 på mindre enn 20 år; i 2016 var det 15 antikvariater/bokhandlere der). Et negativt trekk som noen turister har reagert på, er at stedet i stor grad tilbyr salg av bøker som ikke har latt seg selge andre steder i Belgia.

I 1988 og 1990 kom de to første franske bokbyene, i Bécherel og Montolieu (Bittner 2017 s. 89). I 1993 dukket den første nederlandske opp i Bredevoort og i 1996 den første sveitsiske i Saint-Pierre-des-Clages. Bokbyer har også blitt etablert i Tyskland, Finland, Norge, Japan, Malaysia og andre land. I Sør-Korea er Paju en bokby (Bittner 2017 s. 92), mens Clunes i nærheten av Melbourne i 2007 ble den første australske (Bittner 2017 s. 95). Purgstall ble den første østerrikske bokbyen (Bittner 2017 s. 106). I England er Sedbergh en bokby, og i Skottland Wigtown.

Fjærland i Sogndal kommune er en bokby som inkluderer “eit titals bruktbokforretninger og antikvariat [...] I småhus langs strandkanten i Mundal finst det 4000 hyllemeter med bøker. Husa har tidlegare vore ferjeventerom, fjøs, bank, fryseri og postlokale. Den norske bokbyen i Fjærland vart opna 23. juni 1996 av kulturminister Åse Kleveland. Det var den åttande bokbyen i Europa, den første i Norden. Initiativet kom frå bygdeutvalet i Fjærland, eit samfunn med 300 fastbuande. Drivkreftene var hotelleigar Marit Orheim Mauritzen, landhandlar Barbara Vangsnes og ekteparet Kari og Claus Kvamme. Den norske bokbyen sel bruktbøker heile året, på nettet og i fleire bokbutikker i Mundal, Fjærland. Nokre av bokutsala er kombinerte med kafé, husflidsutsal, suvenirbutikk og kunstgalleri.

Nettbutikken er open alle dagar medan bokutsala i Fjærland er opne kvar dag frå mai-sep. Både sesongopning- og avslutning vert markert. [...] Rundt jonsok kvart år arrangerer bokbyen ei “boknatt” med ymse arrangement og mange tilreisande, både bokkjøparar og bokseljarar. Ideen fekk bokbyen frå Nederland. Bokbyen har òg andre arrangement, foredrag og møte med forfattarar.” (<https://www.visitnorway.no/listings/den-norske-bokbyen-fj%C3%A6rland/109137/>; lesedato 22.03.23)

“Bokbyen Tvedestrand er en av verdens bokbyer, som er små byer som kjennetegnes av mange bokutsalg og sterk bokkultur. I Tvedestrand finner du noen av Norges fremste antikvariater og flere bokutsalg, i tillegg til bibliotek og forlag. Det er også et bredt utvalg litterære arrangementer hele året. Foreningen Bokbyen Tvedestrand er organisert som en frivillig forening som skal være en paraply for markedsføring av Bokbyens virksomheter og arrangementer og bidra til å øke interessen for litteratur og bokkultur. Vi jobber også for å fremme produksjonen av litteratur og Tvedestrand som en by å besøke. Foreningen mottar noe kommunal og fylkeskommunal støtte. Vi ledes av et styre, som arbeider på frivillig basis. Vi har ingen ansatte, men det jobber mange kompetente mennesker i bokutsalg, bibliotek og forlag.” (<https://www.bokbyentvedestrand.com/>; lesedato 22.03.23) I Tvedestrand finnes forlaget Bokbyen Forlag.

Bokbånd

“Tittelen på Terje Thorsens debut *Dikt fra ei nonne* er preget med gule bokstaver i brun papp, og boken er utstyrt med det som på tysk kalles *Lesebändchen*, altså et litt bibel-ish bånd for å markere hvor man befinner seg i lesningen.” (*Morgenbladet* 13.–19. november 2009 s. 34)

Bokbåt

“Bokbåten Epos har trafikkert Vestlandskysten i 50 år. I høst er landets eneste bokbåt på jubileumsturné, og møtes med kaker, blomster og sang på bryggene der den gjør opphold. Epos var ny i 1963, og har seinere trofast betjent hundrevis av stoppesteder fra de innerste fjordene til de ytterste øyene i Hordaland, Sogn og Fjordane og Møre og Romsdal.” (*Dagbladet* 16. november 2009 s. 41)

Bokbåten “Epos” har “4000 bøker i baugen og seiler inn fjordene og ut til de ytterste holmer for å låne ut bøker. Båten er Norges eneste i sitt slag. [...] I 50 år har bokbåten, som den eneste i Norge, seilt rundt på Vestlandet, inn mørke fjorder,

til de ytterste holmer og minste grender, gjennom høy sjø og tåke, for å låne ut bøker. I 2009 besøkte “Epos” 170 steder i Hordaland, Sogn og Fjordane og Møre og Romsdal, små steder som ikke har bibliotek. [...] Bokbåten setter igjen et depot av bøker på hvert sted, og dette fungerer som et bibliotek. Bøkene blir plassert i butikken, på skolen eller hjemme i stua til en bokbåtkontakt. [...] Bokbåten har et fast kulturinnslag om bord, denne gangen er det fortellerteateret “Wergeland for dei minste”, av og med skuespiller Karen Høie [...] To ganger i året går bokbåten til grender og bygder langs fjordene og på øyene. Fra januar til og med april, og fra september til og med november, cirka en måned i hvert fylke på hver tur. Hvert sted har en kontaktperson som tar i land 200-400 bøker og lydbøker, som fungerer som et bibliotek helt til bokbåten kommer neste gang. Samlet utlån for 2009 var 59 767 bøker i de tre fylkene, og antall stopp var 170.” (*Dagbladets Magasinet* 24. april 2010 s. 40 og 42-43)

“Epos” er “verdens første spesialbygde bokbåt som fortsatt er i drift, og den ble først tatt i bruk i 1963. Bibliotekarene og resten av mannskapet bor om bord. [...] - Det finnes tre bokbåter i verden, tror jeg, sier [bibliotekar Ritha] Helland. - En i Stockholm, en i Chile og denne. I september 1959 kastet bokbåten loss for første gang i Hordaland. Den gangen het den Abdulla, besøkte 150 bygder og lånte ut 7000 bøker på halvannen måned. Det sto fullt av folk på kaiene, det var flagg, ordførere og hornorkestre. Åra etter steg utlånet, og høsten 1963 tok større og spesialbygde “Epos” over. Den skulle seile lenger, slik at bokbåten også dekket Møre og Romsdal og Sogn og Fjordane. - Tanken var vel at det skulle komme bibliotek til steder og bygder som verken hadde vei eller bibliotek, sier [bibliotekar] Elin Golten. Bokbåten har flere ganger vært nær ved å havarere. Den har vært truet av bokbusser, pengenød og forslag om nedleggelse, men den har alltid blitt reddet, av protester og underskriftsaksjoner fra lånerne. Seinest i 2007 skrev 1005 forfattere, musikere og skuespillere under på protestlista “La bokbåten leve”. - Jeg tror bokbåten er like viktig nå. Den er et kulturtilbud og en møteplass. Besøkstallene og utlånet har økt de siste fem åra, i motsetning til i de fleste folkebibliotekene på land, sier Ritha Helland.” (*Dagbladets Magasinet* 24. april 2010 s. 43-44)

“Nu är det åter dags för bokbåtens utfärd i Stockholms skärgård liksom varje vår och höst. Det flytande biblioteket, med ca 3000 böcker ombord, angör tjugofem bryggor den 4-8 oktober, från Arholma i norr på måndagen till Utö i söder på fredagen. Under sin fem dagars långa resa hinner Bokbåten angöra 24 öar och stannar vid varje brygga ca 1-2 timmar. Då kan man gå ombord och välja bland nya och gamla böcker, som därefter får lånas till båtens nästa besök till hösten. Det är Regionbibliotek Stockholm som sedan 1953 bedriver denna glesbygdsservice.” (<http://www.svb.se/calender/h%C3%B6stens-bokb%C3%A5t-kastar-loss>; lesedato 23.08.13)

“Karl Johan tjänstgjorde som bokbåt under åren 1999-2008. M/S Karl Johan byggdes under andra världskriget i Tyskland som lyxyacht åt den japanska

delegationen och hette då Nihun Maru. Ombord hann man inte servera många sushi förrän tyskarna kallade in henne som minsvepare på Östersjön. Jungfruesan som krigsbåt slutade i Skåne, besättningen kapade henne för att komma till Sverige. [...] Bokbåten har även dokumenterats i en vandringsutställning 1991 av Stockholms läns museum under namnet “Ett flytande bibliotek” till vilken det även gavs ut en katalog med samma titel” (<http://regionbiblioteket.se/bokbaten/bokbatens-historia/>; lesedato 23.08.13).

Bokdonasjon

Bokgaver til bibliotek.

“The donation to a library of a significant volume of materials, usually about a specific subject or person, in a particular genre, of a certain format, etc., assembled by one or more persons based on personal interests. Such gifts may be unsolicited or solicited by the library. When the collection contains rare and valuable items, the donor(s) may be honored by the library at a special reception or in other ways. The materials may be housed separately, given special honorary bookplates, or distinguished by some other method. [...] Recent examples include the donation in 2003 by Edwin and Terry Murray of over 55,000 comic books and thousands of fanzines to the Duke University Rare Book, Manuscript, and Special Collections Library, giving it one of the largest archival comics collections in the United States” (Joan M. Reitz i http://lu.com/odlis/odlis_c.cfm; lesedato 30.08.05).

Journalisten og den politiske aktivisten Hege Storhaug ga i 2015 ut boka *Islam, den 11. landeplage*. Den ble i 2016 donert til noen folkebibliotek: “at grupper av anonyme næringslivsfolk blar opp for donasjoner til folkebibliotekene, er heller ikke noen ukentlig foreteelse. Storhaugs bok er usedvanlig mye omtalt til å være en norsk sakprosautgivelse, og bibliotekene har tatt ansvar og kjøpt den inn, i tråd med sitt lovgitte oppdrag som “arena for offentlig samtale og debatt”. Som tilfellet gjerne er med populære bøker, må de som vil låne denne, være forberedt på å vente litt. Det er dette som er utålelig for dem som nå vil fordele tusen eksemplarer rundt i filialene. [...] Statssekretær Hanne Caroline Simonsen Iversen i Justisdepartementet er ikke snauere, og vil gi ti stykk til biblioteket i hjembyen Harstad – ikke som statssekretær, men som harstadværing, understreker hun overfor Vårt Land. At dette viser en nokså original forståelse av skillet mellom politiker og privatperson, er så sin sak. Det prinsipielle spørsmålet gavene reiser er mer interessant, og ikke nødvendigvis så enkelt å svare på. Polemisk kan det formuleres slik: Skal det gå an å kjøpe seg plass i bibliotekhyllene? Storhaug selv oppsummerer problematikken greit på sin Facebook-side: “Man kan jo enkelt forestille seg min reaksjon hvis bøker signert Islam Net og deres like fikk pen hylleplass i landets biblioteker etter at en saudisk “forretningsmann” hadde kjøpt

dem opp og distribuert dem”, skriver hun. [...] Biblioteksjefen i Harstad har takket pent nei til statssekretærens gave, av den pragmatiske grunn at biblioteket hennes allerede har to eksemplarer og bare én person på venteliste. Ventetiden på Deichman i Oslo, Norges største bibliotek, er lang, men heller ikke rekordlang. Mye tyder altså på at de har kjøpt inn et forsvarlig antall, særlig tatt i betraktning at debattbøker sjelden har veldig lang levetid. Loven krever at bibliotekene skal være aktuelle. Den krever også – og det er viktigere – at de skal være uavhengige. Gaver setter denne uavhengigheten på prøve, særlig hvis det medfølger krav om “pen hylleplass” eller andre forutsetninger. Men om gaven gis uten bindinger, og biblioteket står fritt til å skrote den når blesten dabber av, kan man velge å si at de anonyme forretningsfolkene bidrar til å rette opp en midlertidig ubalanse mellom tilbud og etterspørsel. Norges bibliotekarer er et sindig folkeferd. De mister neppe gangsynet bare fordi de får en ekstra bunke med bøker.” (*Morgenbladet* 29. juli–4. august 2016 s. 3)

“I en bokhylle, inne i et hjørne i fjerde etasje på Universitetsbiblioteket i Oslo står den: Kim Il-sungs “Verker i utvalg”. En rød liten sak med gullskrift på permen og kapitteloverskrifter som “Om å forsterke rettleinga av partimedlemmenes partiliv og om riktig gjennomføring av vårt partis kaderpolitikk”. Mellom disse permene får vi innsyn i verdensbildet til Kim Il-sung, Nord-Koreas grunnlegger, “den store sol” og bestefar til dagens diktator. Boka er oversatt til norsk i den nordkoreanske hovedstaden Pyongyang og ble på 1970-tallet gitt i gave til Universitetsbiblioteket fra Nord-Korea. Slik havnet altså “store sol” her blant pensumbøkene i det flotte biblioteket på Blindern. En gave, men utvilsomt også et diplomatisk og politisk framstøt fra den unge kommuniststaten. Nord-Korea er imidlertid ikke alene om å ville skaffe seg PR på denne måten. Her på Universitetsbiblioteket i Oslo får bibliotekarene for eksempel stadig pakker fra Kina og Japan med bøker som framstiller deres side av saken i den bitre konflikten om stillehavsøyene begge land gjør krav på. Religiøse sekter er også ivrige innsendere av bokgaver.” (*Klassekampen* 26. august 2016 s. 24)

“Det er ikke sånn å forstå at alle donasjoner er suspekter. Faktisk er hele grunnlaget for folkebiblioteket i Oslo en donasjon, nemlig Carl Deichmans boksamling på 7000 verk. Den ble donert til Christiania da Deichman døde i 1780. Opp gjennom historien har det ikke vært uvanlig at rike folk med velfylte bokhyller har donert sine samlinger til bibliotekene. Universitetsbiblioteket i Bergen har flere slike store, gamle boksamlinger. Blant annet har de en unik Charles Dickens-samling, som består av bøker (flere førsteutgaver), brev og manuskripter fra Dickens’ hånd, samt en fjærpenn og noen gipsfigurer som tilhørte den engelske forfatteren. Samleren var skipsreder Jacob Christensen (1891-1968), som ved sin død donerte det hele til Universitetsbiblioteket. Men akk: Donasjoner er noe som hører fortida til, forteller Bjørn-Arvid Bagge ved specialsamlingene ved Universitetsbiblioteket i Bergen. - I gamle dager var det disse rike bergenserne som samlet bøker og ga dem som gaver til Bergen Museum og til universitetet. Dette var folk vi i dag ville kalt bibliofile. I vår tid skal det litt til for at en bok skal være av interesse for de kresne

bibliotekarene ved spesialsamlingene. - Det meste av det vi får i dag, har vi fra før av. I gamle dager samlet folk over et helt liv og gjerne sentrert rundt et spesielt tema. Biblioteket har imidlertid mottatt en spennende gave nylig. Men den er hemmelig! - Det har kommet en mann til oss som har en stor bok- og manuskript-samling fra 1500-, 1600- og 1700-tallet som han vil donere når han dør. Men han vil ikke ha noe oppstuss med dette før han er borte, så jeg kan ikke si noe mer om det, sier Bagge hemmelighetsfullt. [...] Også grunnstammen til Universitetsbiblioteket i Oslo er en donasjon.” (*Klassekampen* 26. august 2016 s. 24 og 26)

“Flere som har mottatt et gratis eksemplar av denne med bibliotektransporten?: “Folket sa nei”, av Dag Seierstad. Samlaget 2016. [...] Det er ei jubileumsbok for Nei til EU. Er dette del av en kampanje, lurer jeg da, fra Nei til EU sin side – der denne boka distribueres gratis til bibliotekene. Dette lukter litt av den samme prinsipp-saken som ble diskutert i forbindelse med Hege Storhaug-boka [*Islam, den 11. landeplage*], som en FrP-er ville gi som gave til bibliotekene” (fra e-post av bibliotekar Anniken Bjørnes på e-postlista biblioteknorge, 17.10.16). “Min personlige mening og forslag til løsning: 1. Fremmer bokgaven rasisme, politisk vold e.l.? Da kan man si nei takk. 2. Hvis nei på spørsmål 1 så kan/bør man ta imot gaven. Og så kontakter man den politiske “motparten” til gavegiver (f.eks. Europa-bevegelsen dersom gaven kommer fra Nei til EU), forteller om gaven, og spør om de også vil gi en bokgave til biblioteket. Så får biblioteket kanskje enda en bok.” (fra e-post av bibliotekar Thomas Gramstad på e-postlista biblioteknorge, 18.10.16)

“Det finnes gode grunner til å være kritisk til organiserte gaver. Det er vel liten tvil om at Nei til EU bruker gavekampanjen til å profilere sak [...] Jeg mener likevel det er god praksis at folkebibliotekene uten unntak sier ja til mindre bokgaver både fra privatpersoner og organisasjoner. I samlingsutviklingen bør vi begrense oss til å vurdere materialet, givers intensjoner er mindre interessante. At vi tar imot alle mindre bokgaver betyr ikke at alle bokgaver inkluderes i samlingen. Vi bør vurdere gaver på lik linje med annen tilvekst og informere giver om praksis. Når BOB [Bergen offentlige bibliotek] takker ja til mindre gaver (vi har en restriktiv praksis) informerer vi giver om at alle gaver vurderes, og at materialet kan bli solgt eller kassert. Vi gjør heller ikke avtaler om retur av materiale vi ikke tar inn i samlingen vår. En slik praksis åpner for ulike vurderinger i ulike bibliotek. Vi får hverken én grense eller felles retningslinjer. Ett eksempel på materiale BOB ikke tar inn, er bøkene og DVD-ene Scientologikirken sender oss med ujevne mellomrom. Begrunnelsen vår er at vi ikke tar inn forkynnende litteratur fra trossamfunn som er små i Norge. Vi kan og bør diskutere slike vurderinger, men jeg tror ikke det er mulig eller ønskelig at alle folkebibliotekene gjør de samme valgene.” (fra e-post av bibliotekar Ørjan Persen på e-postlista biblioteknorge, 18.10.16)

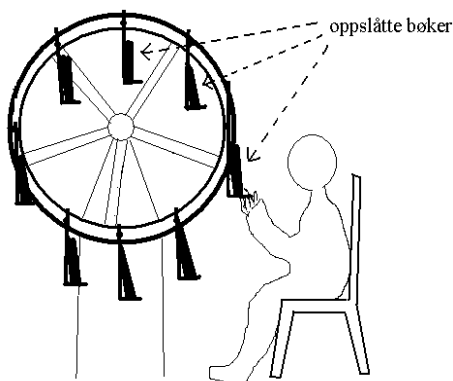
Bokhandel-bibliotek

(_spredningspraksis) Den berømte bokhandelen Shakespeare & Company i Paris, ledet av Sylvia Beach, var også et bibliotek som lånte ut bøker for en lav sum (leiebibliotek) (Blasselle 1998b s. 136).

Bokhjul

Italieneren Agostino Ramelli var i en periode ingeniør i den franske kongens tjeneste. Han ble berømt for sine hydrauliske maskiner, og i 1588 konstruerte han et bokhjul. Det ble presentert i Paris samme år, som en praktisk hjelp for alle som elsker vitenskap. En mann kan med bokhjulet lese mange bøker uten å flytte på seg, forklarte Ramelli, et helt bibliotek blir tilgjengelig takket være hjulet (Cavallo og Chartier 2001 s. 260). Oppfinnelsen var basert på en type hjul som ble brukt av jurister i senmiddelalderen for å håndtere de omfangsrrike juridiske verkene de måtte konsultere. Trolig var det jurister som oppfant denne mekanismen, og de kan ha brukt den også til å imponere sine klienter (Cavallo og Chartier 2001 s. 260).

Ramellis bokhjul blir beskrevet i et verk fra 1588, trykt i Paris, *De forskjellige og kunstige maskiner* (Barbier 2007 s. 137, Coron 1998 s. 100). I denne boka finnes også den første illustrasjonen av et bokhjul. Boka har tekst på både italiensk og fransk (Fontaine 1994 s. 175).

“Resembling a five-foot-high Ferris wheel, the book wheel held several books on different shelves and could be spun around to make different texts accessible, in a predigital print version of hyperreading.” (Hayles 2010)

Den romerske historikeren Titus Livius ga ut en bok med kjente romeres taler. Briten Thomas Smith og hans sønn ved samme navn levde på 1500-tallet, og hadde hvert sitt eksemplar av boka. Forskning “suggests that the two might well have had

the two Livy texts together (on the book-wheel!) during their reading.” (Towheed, Crone og Halsey 2011 s. 345)

Noen bokhjul har så store plater til bøkene at det er plass til enten én bok i folioformat eller flere bøker i mindre format på samme plate (Fontaine 1994 s. 175).

“Resembling a five-foot-high Ferris wheel [= pariserhjul], the book wheel held several books on different shelves and could be spun around to make different texts accessible, in a predigital print version of hyperreading.” (N. Katherine Hayles i <http://ade.mla.org/content/download/7915/225678/ade.150.62.pdf>; lesedato 03.08.17) “Hyperreading” er et begrep fra James Sosnoski, definert som “reader-directed, screen-based, computer-assisted reading”.

Bokhotell

“New hotel in Tokyo is every bibliophile’s dream with bunks built into bookshelves... but don’t expect any privacy. Nestled in one of Tokyo’s suburbs, Book and Bed has bunks in a room designed like a library or book shop. It plans to provide day-time accommodation in addition to overnight stays in the ward of Toshima. Renderings show guests reading as they relax in their bunks, with hundreds of titles on the shelves.” (http://www.dailymail.co.uk/travel/travel_news/article-3173284/Book-Bed-hotel-Tokyo-bunks-built-bookshelves.html; lesedato 11.09.15)

Bokhulle

“A set of thin, flat pieces of rigid material set horizontally at right angles into a frame or wall, to hold books and similar items. To take the weight of a full row of books without sagging, a bookshelf usually requires upright supports at least every 36 inches. Shelving used in libraries and archives should be adjustable and easy to clean, with at least 1 inch of airspace above the tallest book and no rough edges or protrusions that might damage bindings. In unpolluted areas, bookshelves should be open, except at the ends, to allow maximum air circulation. In heavily polluted areas, shelves with closed backs and glass fronts are preferable and may provide some protection against fire. The bottom shelf should be at least 6 inches above the floor to facilitate cleaning and prevent water damage in the event of flooding. Bookshelves should be located away from heat sources such as radiators. To avoid damp and condensation, shelving should not be positioned against an exterior wall or beneath water or steam pipes. To avoid exposing books to ultraviolet radiation,

shelves should not receive direct sunlight. [...] Sloping shelving is available for displaying current periodicals face out.” (Joan M. Reitz i http://lu.com/odlis/odlis_c.cfm; lesedato 30.08.05)

Bokhyller kan ha mange ulike former/fasonger. De svenske firmaene Bofink og SE Inredning har produsert store hyller formet som bokstaver: R, E, A og D, og selve bokhylla kalles READ. Den kan stå på gulvet eller henges på veggen.

Henry Petroskis bok *The Book on the Bookshelf* (1999) handler om “perhaps the greatest technological advances of the last two thousand years: the making and storing of books – from papyrus scrolls to precious medieval codices to the book as we know it, from the great library at Alexandria to monastic cells to the Library of Congress. [...] And as books became more common, the question of where and how to store them became more pertinent. But how did we come from continuous sheets rolled on spools to the ubiquitous portable item you are holding in your hand? And how did books come to be restored and displayed vertically and spine out on shelves? Henry Petroski answers these and virtually every other question we might have about books as he contemplates the history of the book on bookshelf with his inimitable subtle analysis and intriguing detail.” (http://www.goodreads.com/book/show/95979.The_Book_on_the_Bookshelf; lesedato 27.04.15)

Bokinnbinding

Det har fra trykkekunstens barndom og flere århundrer senere vært vanlig at bøker selges uinnbundet. Det har vært opp til kjøperne å sørge for en innbinding etter sin egen lommebok og smak.

Anthony Hobsons bok *Humanists and Bookbinders* (1989) forklarer både kunstneriske og intellektuelle aspekter ved bokbinding.

En av renessansens fremste bokbindere var tyskeren Jakob Krause. Han brukte ofte forgylning for å smykke bøkene. Berømte franske bokbindere var blant andre Florimond Badier, og Macé og Antoine Ruette. En kjent brite var Samuel Mearne. Franskmannen Joseph Thouvenin brukte ofte motiver fra gotiske katedraler i sin innbinding, samt andre teknikker som minnet om middelalderen.

Hvis en bok på 1600-tallet ble innbundet av eieren/kjøperen, ble dens status hevet over alle de verkene som ikke ble innbundet av eieren (Bohnsack og Foltin 1999 s. 64).

To eller flere uinnbundne bøker kunne bli innbundet sammen. I en annonse for et nytt opplag av Nicolas Vedettes *The Pleasures of Conjugal-Love Explain'd* står det at denne boka er “of the same Letter and Size with *Pamela*, and very proper to be

bound with it” (Keymer og Sabor 2001 s. xxiii i bind 1). Det siktes i annonsen til Samuel Richardsons “fromme” brevroman *Pamela: Or, Virtue Rewarded* (1740).

Franskmannen Daniel Knoderer er kjent for sin eksperimentelle bokinnbinding.

Bokkatalog

Bokkataloger kan være antikvariatskataloger, bokauksjonskataloger m.m. Ikke det samme som en bibliotekskatalog.

Tyskeren Peter Schöffer lagde ca. 1470 den første trykte boklista over bøker til salgs ved hans trykkeri i Mainz (på tysk kalt en “Bücheranzeige”) (Febvre og Martin 1999 s. 543).

Det var på bokmarkedet i Frankfurt at de første bokkatalogene for bøker som var til salgs oppstod (Febvre og Martin 1999 s. 326). Den første katalogen ble publisert år 1470 (eller antakelig tidligere) og inneholdt navn på manuskripter og bøker som kunne kjøpes. I år 1500 ble det publisert en felleskatalog med ca. 200 titler (Febvre og Martin 1999 s. 326-327). Bevaringen av slike kataloger gir dagens forskere oversikt over hvilke verk som ble trykt og solgt. I perioden 1564-1600 ble det i Frankfurt tilbudt over 20.000 forskjellige titler, derav 14.724 trykt i Tyskland (s. 327).

Bok-kjede

(_spredningspraksis)

“A book chain is a great way of discovering books and authors you may never have read before. You pick a fiction book, read it, write a few lines about it and pass it on. You then receive somebody else’s choice with their comments. The library staff arrange the exchange so the book chain members remain anonymous to each other.” (Van Riel og Fowler 1996 s. 117)

Bok-koffert

“Ernest Hemingway var blant dem som reiste med bok-koffert fra Louis Vuitton, med plass til både minibibliotek og skrivemaskin.” (*A-magasinet* 22. januar 2016 s. 19)

Boklukt

Bokekspertter lukter hvordan en bok har vært lagret og kanskje også noe om bruken: tobakk-lukt, om boka har begynt å mugne osv.

“Books also give off special smells. According to a recent survey of French students, 43 percent consider smell to be one of the most important qualities of printed books – so important that they resist buying odorless electronic books. CaféScribe, a French on-line publisher, is trying to counteract that reaction by giving its customers a sticker that will give off a fusty, bookish smell when it is attached to their computers.” (Darnton 2008)

“Det ryktes at moteskaperen Karl Lagerfeld er i ferd med å utvikle en parfyme som lukter av gamle bøker. Navnet sies å være *Paper Passion*, og om dette ryktet viser seg å være sant eller ikke, er vi uansett helt for. Hva lukter vel egentlig bedre enn en skinninnbundet bok fra 1924? Ikke mye. Lagerfeld skal ha kommet på ideen fordi han selv er så glad i duften av sin boksamling som teller over 300 000 bøker. Kanskje vil markedet til denne parfymen bestå av folk som dusjer lesebrettene sine med den?” (*Morgenbladet* 29. april–5. mai 2011 s. 33)

Bok-magebind

Engelsk: “book band”.

Et forholdsvis bredt bind av papir eller papp som er plassert rundt en (ny) bok, der det kan stå f.eks. hvor mange eksemplarer boka har solgt, rosende ord fra en anmelder eller lignende reklame. Bok-magebindet dekker sjelden mer enn ca. 1/3 av bokomslaget.

“A strip of printed paper (usually colored) placed around the jacketed cover of a book to call attention to a special characteristic, such as availability at a reduced price, receipt of an award, or special loan status (reserve, interlibrary loan, etc.)” (Joan M. Reitz i http://lu.com/odlis/odlis_c.cfm; lesedato 30.08.05)

I en antikvariatskatalog på Internett i 2009 stod det om Sjur Lindebrekkes bok *Tillit og tillitspolitikk*: “Oslo 1953. 8vo. 95 s. Originalt tekstilbind. Med magebindet intakt. I god stand.”

I Frankrike får bøker som vinner litteraturpriser ofte et magebind der det står at boka er prisvinner. Det er etablert fargekoder for båndene når det gjelder noen av litteraturprisene (Sylvie Ducas i <https://www.cairn.info/revue-communication-et-langages1-2014-1-page-61.htm>; lesedato 06.03. 24).

Bok med vare

(_spredningspraksis)

“Første gang vi hører om bøker delt ut med avisa i norsk sammenheng er faktisk i – 1644. Da ble boktrykker og avisutgiver Melchior Martzan kalt inn på teppet av myndighetene i København fordi han hadde dristet seg til å utgi boka “Det Uforfalskede Evangelium” uten å ha fått den godkjent av sensuren på forhånd. Marzans forsvar var enkelt: Han hadde ikke solgt boka, bare distribuert den “til dem som han hver uke pleier å sende aviser”. [...] litteraturviteren Aina Nøding, som i en fersk doktoravhandling har kartlagt bruken av litterære tekster i de første norske avisene på 1760-tallet, utgitt i Bergen, Trondheim og Christiania. [...] Men koblingen var ofte rent kommersiell: Avisutgiveren var også enten trykker eller bokhandler, og utdrag av litterære tekster var effektiv reklame for vareutvalget hans ellers.” (*Dagbladet* 3. desember 2007 s. 38)

I Frankrike fra midt på 1800-tallet hendte det at en dyr bok ble solgt med et spesielt salgstriks: sammen med boka fikk kjøperen en gratis gaveartikkel, f.eks. et lommeur, et smykke eller en liten kikkert (Blasselle 1998b s. 51).

Det amerikanske popcorn-merket Cracker Jack (grunnlagt i 1893) stod bak flippbøker som lå inne i popcornposer; en av bøkene inneholdt et utdrag fra en Chaplin-film.

Rumeneren Mircea Ivănescu oversatte den irske forfatteren James Joyces eksperimentelle roman *Ulysses* (1922) til rumensk. “The publication of the two-volume *Ulise* in 1984 was unanimously hailed as a major cultural event. The indiscriminate rush for the book had its bitter-sweet side, as the book came to be ‘gift-wrapped’ together with unmarketable books, such as Ceausescu’s ‘magistral speeches’, an unnatural union that would have appealed to Joyce’s zest for incongruity.” (Lernout og Mierlo 2004a s. 203)

“Janice Radway’s *A Feeling for Books* (1997) [...] recounts how in 1916 Montreal-born Harry Scherman hit upon the promotional scheme of a “Library Package.” In this scheme, a large box of chocolates was sold together with a small leather-bound book, one of fifteen Shakespearean plays collected in the Little Leather Library series.” (Ross, McKechnie og Rothbauer 2006 s. 183)

“Although they started out as an intriguing visual delight for all ages, most flip books today are made for children. In my small collection of flip books, I even have a tiny version I received in a box of Cracker Jack years ago.” (Sheila Singhal i <http://elephantaday.blogspot.no/2012/05/elephant-no-232-flip-book.html>; lesedato 04.01.13)

Svensk-franske Jenny Carencos *Sunn og deilig barnemat* (på norsk 2011) er en kokebok som i Norge ble solgt sammen med en matboks og en skje og gaffel av plast. Helheten ble av forlaget kalt en “bok- og utstyrspakke”.

I 2011 publiserte Tanum bokhandel en annonse med overskriften “Stikk innom Tanum, KJØP BOK, FÅ IS og nyt sommeren!”, og nedenfor med bl.a. bilder av fire bokomslag og teksten “I sommer spanderer vi is ved kjøp av en av våre utvalgte nyheter. Du kan fritt velge hvilken is du ønsker til din bok.” (i *A-magasinet* 17. juni 2011 s. 53)

“Etter kollapsen i 1991 sank boksalget i Italia dramatisk, og de fleste avisene kuttet ned på litteraturdekningen. I dag er det kun La Stampa og finansavisen Il Sole 24 Ore som fortsatt har litteraturbilag. [...] Nå i det siste har boksalget riktignok tatt seg opp igjen, men bare fordi avisene har begynt å selge bøker sammen med avisen. Naturligvis sørger avisene for å gi fyldige omtaler av bøkene de selger. Problemet er at avisene stort sett bare selger klassikere, og nesten aldri nye bøker. Det finnes liten eller ingen interesse for nye bøker i disse avisene. Skal du få debutboken din anmeldt må du betale for det” (den italienske kulturjournalisten Pietro Cheli i *Morgenbladet* 29. august–4. september 2003 s. 14).

Som en variant av dette kan en oppfatte “samlebokser” av typen *The treasures of the Olympic games: An official Olympic museum publication* (2008) med gjenstander (“items”, memorabilia) knyttet til tidligere olympiader, samt tilhørende bok og DVD. Nettbokhandelen Amazon presenterte i 2008 Joanne K. Rowlings *The Tales of Beedle the Bard* slik: “In December 2007, J.K. Rowling unveiled *The Tales of Beedle the Bard*, a very special book of five fairy tales illustrated by the bard herself, embellished with silver ornaments and mounted moonstones. Amazon was fortunate to come into possession of one of the original copies, and it was our privilege to share images and reviews of this incredible artifact. Now J.K. Rowling is giving millions of *Harry Potter* fans worldwide cause for celebration with a new edition of *The Tales of Beedle the Bard* (available December 4, 2008) and Amazon is thrilled to exclusively offer a luxuriously packaged Collector’s Edition designed to evoke the spirit of the handcrafted original. Tucked in its own case disguised as a

wizarding textbook found in the Hogwarts library, the Collector's Edition includes an exclusive reproduction of J.K. Rowling's handwritten introduction, as well as 10 additional illustrations not found in the Standard Edition or the original. Opening the cover of the slipcase reveals a velvet bag embroidered with J.K. Rowling's signature, in which sits the *piece de resistance*: your very own copy of *The Tales of Beedle the Bard*, complete with metal skull, corners, and clasp; replica gemstones; and emerald ribbon."

"Hösten 1998 inledde Föreningen Läsrörelsen, Svenska McDonald's och Munkedals pappersbruk diskussioner om hur vi gemensamt skulle stimulera barns läsande. Detta resulterade drygt två år senare i att 1,2 miljoner barn- och bilderböcker ingick i Happy Meal på McDonald's alla restauranger under fyra veckor i januari och februari 2001. En av böckerna var Lennart Hellsings och Poul Ströyers *ABC*. [...] Från 2004 fanns barn- och bilderböcker i Bok Happy Meal under en månad varje höst. 2010 utvidgades satsningen till hela Norden. Böckerna valdes under av redaktör Marianne von Baumgarten-Lindberg i Läsrörelsens styrelse. [...] 2003 vann Läsrörelsen och McDonald's Kultur & Näringslivs pris för "Bästa samarbete Kultur och Näringsliv 2003". (https://www.lasrorelsen.nu/projekt/tidigare-projekt/bok-happy-meal/; lesedato 24.01.22)

Hamburger-kjeden McDonalds "har inngått en avtale med britiske National Literacy Trust om å distribuere 15 millioner barnebøker sammen med Happy Meals over de neste to årene, ifølge The Guardian. Prosjektet ble testet i fjor, da ni millioner bøker ble delt ut med burgere og fries. Og det er bra, for som NLTs forskning viser, er det en klar sammenheng mellom det å eie bøker og suksess seinere i livet." (*Klassekampens* bokmagasin 19. januar 2013 s. 2)

Bokobjekt

(_format) Fransk: "livre-objet". Kunstverk der en "bok" utgjør en av bestanddelene. Særlig brukt om kunsttendenser fra 1950-årene av.

Bokrull

Dødehavsrullene er "papyrus and parchment manuscripts stored inside large pottery jars, discovered in caves in the Judean Desert in 1947 by Bedouin shepherds. Radiocarbon dating has established that the scrolls, and the Essene community at wadi Quram with which they are believed to be associated, date from 250 B.C. to A.D. 65. Written in Aramaic, the scrolls comprise about 800 documents of which most are in fragmentary condition. They include the oldest extant text of the Old

Testament. The tedious work of piecing them together has taken decades. The scrolls are in the possession of the Israel Antiquities Authority in Jerusalem, where they are being prepared for publication by Oxford University Press in what will eventually be a thirty-five volume work entitled Discoveries in the Judaean Desert” (Joan M. Reitz i http://lu.com/odlis/odlis_c.cfm; lesedato 30.08.05).

Bokserie

(_format) En rekke bøker der handlingen eller temaet gjør at de henger sammen. Eksempel er f.eks. Margit Sandemos *Sagaen om Isfolket*, Kjellaug Steinsletts *Kystfolket* og Elin Hauglis *Storgården Jellerød*.

Felles redaktør og lik innbinding kan også gjøre at bøker kalles eller oppfattes som en serie. Dette gjelder blant annet Sigurd Hoel som redaktør for Gyldendals “Gule serie” i årene 1929-1959 (101 bøker, alle med gult omslag).

Bokskap

Skap med bokhyller, ofte med låsbare glassdører slik at det er lett å lese på bokryggene.

Boksmugling

(_maktpraksis) Den tsjekkiske forfatteren Jáchym Topol “tilhørte opposisjonen [i Tsjekkoslovakia under den kalde krigen] og ble fengslet fire ganger, fordi jeg trykket opp forbudte bøker på en duplikatmaskin og smuglet dem inn i Polen.” (Topol gjengitt etter *Dagbladet* 13. desember 2007 s. 50)

Sovjetrusserne Yuli Daniel og Andrei Sinyavskij ble arrestert av KGB i 1965 fordi de hadde hjulpet til med å få publisert forbudt russisk litteratur i utlandet (smuglet ut via den franske ambassaden). De fikk 5 og 7 års straffarbeid (Bradbury 1998 s. 264).

“Isaac Patch, som ledet smuglingen av vestlig litteratur inn i kommunistiske land under den kalde krigen, er død, 101 år gammel. Operasjonen dreide seg om å smugle flere hundre tusen bind, og blant de første var Joyce, Orwell, Pasternak og Nabokov. CIA og Radio Liberty sto bak Patch i prosjektet, som Alfred Reich

hevdet var avgjørende for Vestens ideologiske seier” (*Morgenbladet* 13.–19. juni 2014 s. 51).

Boktrailer

(_sjanger, _film)

“Boktrailer er en intermedial sjanger som er faglig interessant både som salgsmiddel og som kreativt uttrykk. Som salgsmiddel fordi den er et uttrykk for bokbransjens forsøk på å nå ut til potensielle lesere via kinoreklame og YouTube, og som kreativt uttrykk fordi den tilsynelatende ikke har noe etablert sett av audiovisuelle konvensjoner. Boktrailer inkluderer flere ulike typer i et spenn fra den klassiske filmatiske formen, til “talking head”-baserte bokomtaler gjort av forfatteren. I tillegg kan den som en slektning til filmtrailer, men med boken som nærmeste opphav, også gi nye innspill til diskusjonen av adap[ta]sjon som fenomen. [...] Flere forlag har egne YouTube-kanaler helt eller delvis dedikert til visning av egenproduserte filmer, deriblant Cappelen Damm, Aschehoug, Gyldendal norsk forlag, så vel som Det norske samlaget. Enkelte av disse har en relativt omfattende katalog av boktrailere, andre kun et par eksempler. [...] selskapet Cynergi er en hovedleverandør av slike filmer til norske forlag.” (Sara Brinch i https://www.academia.edu/2064619/A_selge_boker_med_film_-_en_studie_av_boktrailer_som_audiovisuell_sjanger; lesedato 08.04.14)

“Til forskjell fra filmtrailer, som er resultatet av en sammenklipping, en remix av biter hentet fra originalfilmen, kan boktrailer forstås som en type adaptasjon [...] Boktrailer skal formidle romanens tematikk og fortelling/drama, i en adaptert form. [...] Aschehougs film som markedsfører Øystein Wiiks krimroman *Dødelig applaus*, der forfatteren deklamerer vaskeseddelteksten i en talking head, og der dynamikken skapes gjennom stadige skift i utsnitt, tettere på Wiik eller lengre unna, markert med blitz-aktige kutt. I tillegg får vi servert visuelle uthevninger av ord som blir sagt, i form av en maskingeværssalve og en blodsprut som treffer skjermen.” (Sara Brinch i https://www.academia.edu/2064619/A_selge_boker_med_film_-_en_studie_av_boktrailer_som_audiovisuell_sjanger; lesedato 08.04.14)

“The “book trailer,” as the promotional video [...] it’s the closest the book industry has come to a movie-style preview for a new title. [...] an attempt to reach the broader, Internet-savvy reading audience, who might skip the traditional newspaper book review section. [...] the challenge was to condense a 120-page book into something “people would want to e-mail their friends.” ” (<http://www.sfgate.com/business/article/Seeking-readers-via-book-trailer-Publisher-2488096.php>; lesedato 11.04.14)

“There tends to exist a general skepticism toward book trailers. While some of it is a reaction to their novelty – and the question of whether they can actually generate higher book sales – another part is rooted in more of an ethical uncertainty. A trailer, in a way, violates a book’s very construction. We are taught from a young age that reading, unlike pretty much everything else, forces you to use your imagination. A trailer inherently removes an element of the imaginative process and potentially cheapens the medium by suggesting a sort of inadequacy. While there may be truth behind these ideas, we also live in a world where information has to be conveyed in an increasingly succinct and stimulating manner. People are inundated with media, and they no longer spend leisurely afternoons in bookstores or reading extensive book reviews. At least, most people don’t. The purpose of a book trailer, ultimately, is to bring attention and readers to a book and its author. So if it succeeds in doing so, one could argue it’s keeping the medium alive, not destroying it. Traditional media always flounders when it doesn’t evolve to meet changing preferences. If people need moving images to get excited or curious about something, then why not? As book trailers are still relatively new, the bulk of them have been made at a glaringly low production quality: cheap graphics, still frames, simple fonts, cheesy music. If trailers continue to be used as a marketing tool by publishers and authors, more attention should be given to their construction.” (Shirin Najafi i <http://therumpus.net/2013/06/fantastic-book-trailers-and-the-reasons-theyre-so-good/>; lesedato 11.02.16)

Boktralle

Tralle med bøker for pasienter/klienter på en institusjon. De som skal betjenes av boktralla, kan ikke bevege seg fritt rundt, f.eks. fordi de er for syke eller fordi de er sperret inne.

I Sigurd Evensmos roman *Hjemover* (1951; siste del av *Grenseland*-trilogien) sitter hovedpersonen Karl Martin i fengsel etter å ha blitt tatt av Gestapo. Han får ikke lese bøker på cella. “Den vesle tralla som kjørte bøker rundt til fanger med lesetillatelse, passerte forbi hans celle.” (i kapitlet “Dommen”)

Bokturné

En turné som forfatteren, eventuelt forlagsfolk, agenter og andre foretar. Disse personene reiser rundt i sitt land eller i verden i forbindelse med lanseringen av en bok (eller i forbindelse med oversettelse, nyutgivelse eller lignende).

Ingvar Ambjørnsen har blant annet skrevet fire romaner om Elling (1993-99). “De siste månedene har han besøkt et titalls steder i Norge med konseptet “Elling LIVE!”, hvor han deler upublisert Elling-stoff med publikum. - Turnélivet har vært slitsomt. Vi har vært på hver kveld, og det har vært mye kjøring mellom stedene vi har besøkt.” (*Dagbladet* 17. juni 2017 s. 47)

Boktype

(_format) “Ein *boktype* er ingen sjanger, men salsbestemte særtrekk ved utstyr og utforming av bøkene som er uavhengig av teksttype, sjanger, skrivemåte eller emne. Ein og same boktype kan vere retta til ulike målgrupper. I Noreg er serien, billigboka, verket og praktboka fire sentrale boktypar.” (Grepstad 1997 s. 524) Grepstad bruker her begrepet “verket” på en spesiell måte (vanlig enkeltbok-utgivelse i ordinært format og utforming), og mange vil si at en billigbok og en praktbok også er verk. Med et ekspansivt sjangerbegrep faller boktyper inn under sjangerbetegnelsen.

Boktyveri

“Drogin (1983) compiled an extensive collection of medieval book curses and laid out the historical context for their use: in medieval times, books were rare in ways we cannot begin to imagine today. Simply producing a copy of an existing book took months or years of manual labor, and a typical library consisted of five to ten volumes. The loss of any single book was a devastating blow. Threatening potential book thieves with death, damnation, or excommunication arose from quite serious concerns, not frivolous amusement. One of Drogin’s examples, from a scribe in the year 1172, stated: “If anyone take away this book, let him die the death; let him be fried in a pan; let the falling sickness and fever seize him; let him be broken on the wheel, and hanged. Amen” (p. 88).” (Wagstaff 2012)

Bokutgave

Samme verk kan bli utgitt i mange ulike utgaver: førsteutgave, revidert utgave, autorisert utgave, tekstkritisk utgave, praktutgave, pocketbokutgave, skolebok-utgave osv. (Rehm 1991 s. 14).

En utgave av et verk er en bestemt versjon av verket når det gjelder format, innbinding, utsmykning og formål (f.eks. pocketbokutgave) (Kautter og Kraeft 1995 s. 18-19).

Bokutgivelses-nettsted

(_sjanger, _digital, _spredningspraksis) I 2007 hadde blant annet barne- og ungdomsbøkene til Marit Nicolaysen (*Svein og rotta feirer jul på landet*) og Endre Lund Eriksen (*Pitbull-Terje blir ond*) egne verdensvevsider, med henholdsvis adressene www.sveinogrotta.no og www.pitbull-terje.no. Dette tilsvarer en utvikling innen filmindustrien: “Now every film has a web page, enticing viewers with plot information, star biographies, games, screen savers [...]” (Bordwell og Thompson 2007 s. 38)

Den amerikanske journalisten David Carr ga i 2008 ut den selvbiografiske boka *The Night of the Gun*. Den handler om hans fortid som rusmisbruker. “Deler av alt han oppdaget [da han “gravde fram” sin glemte fortid] er å finne på ei nettside som er dels dokumentasjon, dels markedsføring og dels utvidelse av bokformatet. [...]” (*Dagbladet* 31. juli 2008 s. 2)

Bokutsalgssted

(_spredningspraksis) Steder der bøker selges, over tid eller som engangstilfeller, også uvanlige og overraskende steder. F.eks. hos en frisør, langs Seinens bredder, på fly osv. Det som er vanlig i ett land, kan være svært uvanlig i et annet.

Henrik Wergeland ga i 1842 alle stortingsrepresentantene et eksemplar av sin diktsamling *Jøden*, og sørget dessuten for at diktsamlingen kunne kjøpes om bord på dampskip og på postkontor.

Bomolochos

Se *Litteraturhistoriske tekstpraksiser* (2008) s. 107

En type kjennetegnet av vidd og vett, men også av kynisme.

Bonusmaterial

(_film, _dataspill) Microsofts actionspill *Gears of War* (2007) reklamerte med bonusmateriale i form av ekstra brett og boss (de viktigste fiendene).

Bonuspoeng

(_dataspill) Tilleggs poeng som en spiller oppnår og som kan gi spillerens avatar et ekstra liv eller lignende.

Boss

(_dataspill) En farlig og ond “sjefsskurk” som må overvinnes for å komme opp på et nytt nivå eller tre inn i en ny dimensjon i et dataspill.

I Capcoms skytespill *Lost Planet 2* (2010) “skal du bekjempe gigantiske, insekt-liknende monstre. Og siden dette er et japansk spill er alle de enorme bossene bygd på Godzillas lest. Noen skal til og med overvinnes innenfra!” (*Dagbladet* 12. mai 2010 s. 58) Capcom, Tose og Nintendos *Resident Evil: Revelations* (2012) har boss som er “herlig fæle og vanskelige. De krever både hurtighet og nøyaktighet med arsenalet ditt” (*Dagbladet* 1. februar 2012 s. 44).

Eidos Montreal og Square Enix ga i 2011 ut *Deus Ex: Human Revolution*. I dette spillet kunne bossene drepes med eksplosiver, men overfor boss som var cyborger var det også mulig å lære seg deres selvdestruksjonskommandoer og dermed kunne “prate dem i hjel” (*Dagbladet* 24. august 2011 s. 54).

Brettspill

(_medium)

Til den franske forfatteren Jules Vernes roman *En eksentrikers testamente* (1899) ble det lagd et brettspill der hver rute på brettet representerte en av de amerikanske delstatene.

“Paul Noble (f. 1963), som selv har gått på trygd i 11 år, har laget brettspillet *Doley* (1995) som handler om trygdemottakeres hverdag. [...] er det bare å sette seg ned, velge seg ut en av spillets asosiale, uproduktive og apatiske rollefigurer og ta på seg det dertilhørende teite kostymet. Det er ingen vinnere i *Doley*. Alle spillerne er per definisjon tapere, og målet med spillet er å unngå den altoverskyggende angsten en stakkars trygdemottaker så lett er utsatt for.” (Sindre Mekjan i *Morgenbladet* 13. august 1999 s. 11)

Brevarium

(_sjanger) Latin for “kort oversikt”. En katolsk bønnebok med tekster og sanger. Til bruk primært for geistlige.

“A liturgical book containing the Divine Office, the prayers said by the clergy of the Roman Catholic and the Eastern Orthodox Church at the canonical hours of the day and night. The breviary was created in the 11th century by combining several formerly separate volumes (antiphonal, psalter, lectionary, etc.). Its purpose may have been to provide poorer communities of clerics with the texts required to conduct services. Because of its size, it was originally used only by the members of monastic establishments, but the Franciscans and Dominicans produced a portable breviary that could be used for private devotion. Although its contents vary slightly with the use of a particular region, it is divided into the calendar, temporale (Proper of Time), sanctorale (Proper of Saints), and Common of Saints. Hand-copied medieval breviaries were often beautifully illuminated, for example, the 14th-century Breviary of Chertsey Abbey (Bodleian Library, University of Oxford, MS Lat. liturg. d.42) and the 15th-century Breviary of Martin of Aragon (Bibliothèque Nationale de France, Roth 2529). [...] See also the Breviarum Romanum published in Venice in 1478 by the printer Nicolaus Jenson (University of Glasgow, Special Collections, Hunterian Bf.1.18). The lay counterpart of the breviary is the Book of Hours, used in personal devotion.” (Joan M. Reitz i http://lu.com/odlis/odlis_c.cfm; lesedato 30.08.05)

Det eldste trykte bok i Danmark skal være et et brevarium, trykt i 1482. Til bruk i Norge ble bøkene *Missale Nidrosiense* og *Brevarium Nidrosiense* trykt i 1519.

Briller

“The invention, in the latter half of the 1280s, of eyeglasses intended primarily for reading probably increased reading by as much as 60 percent. Eyeglasses extended

reading capability an average of 15 years beyond the age of 45, a time by which most people would have lost the near vision required to read a printed page. Ninety-five percent of people presently older than 45 use eyeglasses for reading or other close work.” (Kilgour 1998 s. 77)

Brosjyre__

(_format) Et kort verk som er foldet eller stiftet, ikke innbundet. Trykksak som har et lavt sidetall. Brukes ofte synonymt med “folder” og “informasjonsfolder”.

“From the French word *brocher* (“to stitch”). An independent nonserial publication consisting of a few leaves of printed material stitched together but not bound, usually issued in paper covers. Considered ephemera in most libraries, brochures are not cataloged separately unless they are of historical interest or issued by a government agency and selected for inclusion in a government documents collection. Used synonymously with pamphlet.” (Joan M. Reitz i http://lu.com/odlis/odlis_c.cfm; lesedato 30.08.05)

Bruksanvisning__

(_sakprosa, _sjanger) Et ark, hefte eller en bok som følger med en teknisk avansert vare. Praktiske opplysninger, advarsler, monteringsanvisninger, tegninger (f.eks. splitt-tegninger som viser delene litt fra hverandre, klare til å monteres sammen). Inkluderer ofte skritt-for-skritt-tegneserier. Ofte mange språk i samme publikasjon.

Tyskeren Hans Magnus Enzensberger lot det følge med “bruksanvisninger” til sine diktsamlinger *forsvar for ulvene* (1957) og *landspråk* (1960) (begge titler uten bruk av store bokstaver).

Sjangerbetegnelsen brukes metaforisk eller ironisk i verk som ikke er bruksanvisninger i tradisjonell forstand. Den franske forfatteren Georges Perecs roman *Livet: En bruksanvisning* (på norsk 2001) har livets kompleksitet som et hovedtema og er spunnet rundt det som skjer med beboerne i en leiegård i Paris.

Brukssituering__

Brukssituering gjelder den konkrete bruken noe inngår i, den faktiske sammenhengen i hvert enkelt tilfelle.

Hvilken enkelt-mening står et kors for i en bestemt situasjon, dvs. hva er brukssitueringen? Korset er generelt et symbol for 'kristendommen', men kan i mange kontekster også stå for 'menighet', 'kirke', 'lidelse' o.l. Ved synet av et kors på ei dør på en flyplass vil sannsynligvis mange tenke i retning 'stille kapell' eller 'samtale med prest'. Brukssitueringen av korset gjør at det betyr noe mer konkret enn en bestemt verdensreligion.

Brukssituering gjelder et mellomnivå av plassering i tid og rom. Et medium kan brukes i tusenvis av år og i tusenvis av situasjoner; brukssitueringen er bruken i visse sammenhenger, mens den konkrete bruken strengt tatt er ureduserbare enkelttilfeller.

Bruksspor på bok

Det som viser at en bok har vært lest/brukt og ikke er ny. Skitt, bretteing, slitasje på innbinding, utrevne ark m.m.

Budstikke

(_medium)

“For det meste hang den der til pynt i en krok på veggen ved siden av inngangsdøren. Men om noen banket på for å invitere seg selv på besøk, og ingen var hjemme, kunne man skrive ned en beskjed og legge papirlappen inn i den hule trestaven med lokk på toppen. Budstikken trakk sine siste sukk som nytteredskap da telefonen kom inn i de tusen hjem. Da forsvant også behovet for et rør til å legge beskjeder i. Men det var flere hundre år tidligere at budstikken hadde sin virkelige storhetstid. Fra vikingtiden frem til 1800-tallet ble den sendt som en staffettpinne fra gård til gård med viktige beskjeder. En pilformet budstikke kunne kalle til krig og en korsformet til kirken. Folk som ikke sendte røret med beskjeden videre til nestemann, risikerte å bli hengt, eller kunne få gården svidd av. Systemet var derfor svært effektivt, og kunne samle soldater til krig på kort varsel. I dag brukes den kun til pynt, om den brukes i det hele tatt.” (*A-magasinet* 11. desember 2009 s. 50)

Bulle

(_sjanger) En tekst som inneholder en kunngjøring av paven. Luther fikk flere såkalte “bannbuller” mot seg, dvs. pavelige skrifter som lyste Luther i bann.

Bulleteng

(_sjanger) Kan være et tidsskrift, eller en oppsummering av en noen hendelser, eller nyheter som sies muntlig eller er skrevet ned.

Buzzing

(_digital) Lesernes påvirkning på en nettside ved at de kan trykke på et anbefalesesikon og dermed gi f.eks. et produkt flere stemmer.

Bysymfonifilm

(_film, _sjanger)

Premieren på tyskeren Walter Ruttmanns *Berlin: En storby-symfoni* (1927) fant sted 23. september 1927 i Tauentzien-salen i Berlin, ledsaget av et stort live-orkester under ledelse av komponisten Edmund Meisel (Günter, Hirasaka et al. 1999). (Meisel hadde også skrevet musikk til russeren Sergej Eisensteins *Panserkrysseren Potemkin*.) I reklamen for Ruttmanns film hadde det blitt annonsert at den “bryter med alt som film hittil har vist. Det er ingen skuespillere, og likevel handler hundretusener av mennesker. Det finnes ikke noen intrige, og likevel vises utallige dramaer fra livet. Det er ingen kulisser eller utsmykninger, men man ser utallige ansikter fra millionbyens jagende tempo. Palasser, husrekker, rasende jernbaner, dundrende maskiner, storbynattens flammehav – skoleelever, arbeidermasser, brusende trafikk, naturskjønnheter, storbysump, luksushotellet og brennevinskneipen ... Arbeidets mektige rytme, fornøyselsens strømmende hymne, elendighetens skrik av fortvilelse og de steinbelagte gatenes torden – alt ble forent til storbyens symfoni” (sitert fra Günter, Hirasaka m.fl. 1999).

Varigheten til *Berlin: En storby-symfoni* er 61 minutter og den ble lagd med 1009 kamerainstillinger (Heinze m.fl. 2012 s. 90-91). Gjennomsnittslengden for hver

uklippete filmsekvens er 3,6 sekunder – betydelig kortere enn i datidens spillefilmer. Lengden for hver uklippete sekvens varierer fra 45,5 sekunder til 0,2 sekunder. I 2. minutt inn i filmen er det et forløp med 50 kutt i løpet av et minutt; så raskt skjer ikke kuttingen i noe minutt i resten av filmen. Kutt og kamera-innstillinger skal i sitt tempo speile at storbyen våkner (Günter, Hirasaka et al. 1999). Filmen virker dokumentarisk blant annet ved at det ikke brukes tekstplakater i den (slik det er kjent fra stumfilmer). Den amerikanske filmhistorikeren John Grierson har hevdet at filmen ble skjellsettende for dokumentarfilmsjangeren ved at den fant sitt stoff rett foran regissørens nese – uten nyhetens krydder eller romantikken i eksotiske kulisser. Marxistiske filmkritikere var imidlertid skuffet over at Ruttmann ikke brukte sin Berlin-film til sosial analyse (Günter, Hirasaka et al. 1999).

En “symfonisk” måte å lage montasjefilm på brukte Ruttmann også i reklame-filmen *Verdens melodi* (1929). Filmen reklamerer for dampbåtcruiise med Hamburg-Amerika-linjen og er en lydfilm. Den dynamiske bevegeligheten er også sentral i hans propagandafilm *De tyske våpensmeder* (1940) (Günter, Hirasaka et al. 1999).

Bønn

(_sjanger, _sakprosa)

“Bønn er ganske enkelt samtale med Gud. Det står i Bibelen, Salmene 4,3. “Vit at Herren gjør under for den som er trofast mot ham. Herren hører når jeg roper til ham.” [...] Det står i Bibelen, Salmene 65,3. “Du som hører bønner. Alle mennesker kommer til deg.” Hvor villig er Gud til å høre og svare på vår bønn? Det står i Bibelen, Matteus 7,11. “Når selv dere som er onde, vet å gi barna gode gaver, hvor mye mer skal ikke da den Far dere har i himmelen, gi gode gaver til dem som ber ham.” Hva må vi gjøre for å få de velsignelsene og den hjelpen vi trenger? Det står i Bibelen, Matteus 7,7-8. “Be, så skal dere få. Let, så skal dere finne. Bank på, så skal det lukkes opp for dere. For den som ber, han får, og den som leter, han finner, og den som banker på, blir det lukket opp for.” Vi blir oppfordret til å be Gud om mange ting, blant annet visdom og innsikt. Det står i Bibelen, Jakob 1,5-8. “Dersom noen av dere mangler visdom, skal han be til Gud, og han skal få; for Gud gir til alle, villig og uten bebreidelser. Men han må be i tro, uten å tvile.” (<http://www.bibleinfo.com/>; lesedato 27.02.13)

Dronning Elizabeth 1. av Storbritannia skrev mange bønner. “Ofte tar disse sitt utgangspunkt i et bibelvers. Hun skrev bønner på engelsk, fransk, italiensk, spansk, gresk og latin. I en spesiell bønn ber hun den allmektige Gud om visdom til å styre rike og land.” (*Bokvennen* nr. 2 i 2002 s. 57)

En anekdote om kirkereformatorene Martin Luther og Philipp Melanchthon handler om menneskets evne til å holde fast på sin fromhet (eller evne til konsentrasjon): Luther påstod overfor Melanchthon at ikke engang Fadervår kunne mennesket be uten at det blandet seg inn andre tanker enn de religiøse. Melanchthon mente at det ikke stemte. Da lovet Luther at Melanchthon skulle få en ridehest hvis han klarte å be Fadervår uten å tenke på annet enn bønnens innhold. Etterpå innrømmet Melanchthon at mens han ba bønnen hadde det dukket opp i hodet hans et spørsmål om det ville følge en ridesal med hesten. Og dermed hadde han tapt veddemålet (gjengitt fra Bausinger 1968 s. 217).

Den franske filosofen Blaise Pascal omvendte seg til kristendommen om natta 23. november 1654. Han skrev en flammende bønn til Gud som han deretter alltid bar på seg (Lanson og Tuffrau 1953 s. 208). Pascal skrev også en “Bønn om at det skal komme noe godt ut av sykdommene” (1648).

Den tyske barokkdikteren Johann Michael Moscherosch la i en av sine tekster denne bønnen i munnen på en kroatisk mann: “Når jeg står opp om morgenen ... så sier jeg hele ABCen, for i den er alle bønner inkludert, og Vårherre kan selv velge ut bokstavene, lese dem og lage bønner av dem slik han vil / jeg kunne ikke gjøre det så vel / han kan det enda bedre.” (sitert fra Liede 1963 s. 272 i bind 2)

Den britiske dikteren Alexander Pope skrev en “deist-bønn” med tittelen “Universal Prayer” (1738). Bønnen begynner slik:

“Father of all! In every age,
In every clime adored,
By saint, by savage, and by sage,
Jehovah, Jove, or Lord!

Thou Great First Cause, least understood
Who all my sense confined
To know but this, that Thou art good
And that myself am blind.

Yet gave me, in this dark estate,
To see the good from ill;
And, binding Nature fast in fate,
Left free the human will.”

Lord Byron skrev en “Prayer of Nature” (1806) der han ber lysets far om å kunne erkjenne sannheten (Müller 1981 s. 40). Diktet begynner og slutter på denne måten:

“Father of Light! great God of Heaven !
Hear'st thou the accents of despair?
Can guilt like man's be ever forgiven?

Can vice atone for crimes by prayer?

[...]

To Thee I breathe my humble strain,
Grateful for all thy mercies past,
And hope, my God, to thee again
This erring life may fly at last.”

Merete Thomassen og Sylfest Lomheims bok *Når dere ber: Om liturgisk språk og utforming av bønner til gudstjenesten* (2013) “er skrevet for menigheter, kirkelige ansatte og andre som skal utforme bønner til gudstjenestefeiringen. [...] Boka handler om teologiske, liturgiske og språklige råd og retningslinjer for utforming av bønner. En svært viktig del av boka er de teologiske og språklig-kommunikative analysene som Merete Thomassen og Sylfest Lomheim har gjort av norske bønner skrevet de seinere år. Forfatterne tar utgangspunkt i denne observasjonen: Fram til slutten av forrige århundre ba den kristne kirke Gud om å befri menneskene fra krig, uår, sykdom og fortapelse. I dag ber kristne i Norge om at Gud skal skape gode følelser i den enkelte, slik at gudstjenestedeltakerne kan gå fra kirken fylt av glede og harmoni. (Innledning og kap. 1). [...] I bønnene blir det lagt vekt på å beskrive gode følelser som lengsel, glede, undring og fantasi. Språket er oppramsende og adjektivprega og gjør bruk av retorikk som vi finner i den politiske debatten: raus, robust, inkluderende og bærekraftig. (Se kap. 1, 7, 8 og 9). Hvilke forestillinger om Gud og mennesker kommer da til uttrykk? Forfatterne har observert at menneskesynet er prega av idealer om et effektivt og handlekraftig individ som er i stand til å kvitte seg med negative, hemmende energier og i stedet tenker positivt. De har også observert at gudsbildet i nyere bønner mer og mer minner om en ‘coach’. Trekk ved det nye bønnespråket tyder på at mennesket ikke trenger Gud til annet enn å skape gode følelser og tilrettelegge for gode prosesser. (Kap. 1 og 7). Hvorfor har disse endringene skjedd? Forfatterne drøfter dette. De mener det blant annet henger sammen med strømninger som kan gjenfinnes i nyåndelighet og nykapitalisme. De mener også at kirken har svikta oppdraget med å være en motkultur til slike strømninger. Bønnespråket og den kirkelige retorikken i dag inneholder mye emosjonsuttrykk og markedsretorikk. (Kap. 7, 8 og 9). Forfatterne oppfordrer Den norske kirke til å vende tilbake til et klassisk teologisk og språklig bønnemønster, og dette bønnemønsteret blir grundig beskrevet. (Kap. 2, 3 og 4). Godt bønnespråk har, faktisk, mye til felles med godt nyhetsspråk. Forfatterne gjengir bønner som kan være mønster. (Kap. 8 og 9).” (<http://www.bibel.no/Verbum/Nyheter-Verbum/>; lesedato 21.11.13)

Nils-Øivind Haagensens diktsamling *God morgen og god natt* (2012) inneholder en bønn på 22 sider med tittelen “Kjære Gud (17/10-23/11)”.

Bønnebok

(_sjanger, _sakprosa)

Desmond Tutu: *Afrikansk bønnebok* (på norsk 1996) – bønner lagd av Tutu og andre afrikanere

Oskar S. Bjørlykke (red.): *Den store bønneboken: 365 bønner fra ulike tradisjoner* (1999)

Litteraturliste (for hele leksikonet): <https://www.litteraturogmedieleksikon.no/gallery/litteraturliste.pdf>

Alle artiklene i leksikonet er tilgjengelig på <https://www.litteraturogmedieleksikon.no>